

Ülle Rästas

EESTI KEELE TÕÕRAAMAT

IX klassile

3. osa

ÜLLE RÄSTAS

EESTI KEELE TÖÖRAAMAT
IX KLASSILE

3. OSA

Nimi .....

Kool .....

2014

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine

Ülle Rästas

Eesti keele tööraamat IX klassile. 3. osa

Tööraamat vastab põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppele.

Tööraamatu koostamist konsulteeris *Ana Kontor*

Retsenseerinud *Kaie Henk, Krista Sunts*

Toimetanud *Tiina Helekivi*

Kujundanud ja küljendanud *Kristi Helekivi*

Illustreerinud *Vilve Aavik-Vadi*

Kaane kujundanud *Eve Kurm*

Tehniliselt toimetanud *Andero Kurm*

Fotod: *Wikimedia Commons*

Raamatu väljaandmist on toetanud Euroopa Sotsiaalfond ja Eesti riik programmi „Hariduslike erivajadustega õpilaste õppevara arendamine“ kaudu.

Programmi viib ellu SA Innove.

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.

Autoriõigus: SA Innove, Ülle Rästas, 2014

ISBN 978-9949-524-92-1 (kogu teos)

ISBN 978-9949-524-93-8 (kogu teos: pdf)

ISBN 978-9949-524-94-5 (1. osa)

ISBN 978-9949-524-95-2 (1. osa: pdf)

ISBN 978-9949-524-96-9 (2. osa)

ISBN 978-9949-524-97-6 (2. osa: pdf)

ISBN 978-9949-524-98-3 (3. osa)

ISBN 978-9949-524-99-0 (3. osa: pdf)

Trükiettevalmistus: kirjastus Studium

Riia 15b, Tartu 51010

Tel 7343 735

www.studium.ee

Järeltrükk:

AS Atlex

2014

SISUKORD

Mineviku kesksõnad: <i>nud</i> -kesksõna ja <i>tud</i> -kesksõna	5
Oleviku kesksõnad: <i>v</i> - ja <i>tav</i> -kesksõna	10
Tegusõnaliited	22
MÄÄRSÕNA	35
Määrsõnaliited	38
LIHTLAUSE	48
Tegusõna laiendamine lihtlauses	50
Nimisõna laiendamine lihtlauses	53
KOONDLAUSE	62
LIITLAUSE	74
Rindlause	78
Põimlause	86
TARBKIRI	
Kuulutus	123
Kaastundeavaldus	128
CV	131

Mineviku kesksõnad: *nud*-kesksõna ja *tud*-kesksõna

Loe laused. Jälgi tumedalt trükitud tegusõnade kasutamist.

1. Koolist koju **saabu/nud** lapsi ootab köögis soe puder, külm piim ja magus kook. 2. Lauale **too/dud** värskelt **küpseta/tud** ja kaneelisuhkruga **üle puista/tud** õunakook paneb suu vett jooksma. 3. Käed puhtaks **pes/tud** ja riided **vaheta/tud**, asuvad lapsed sööma.

Mineviku kesksõnad väljendavad tegevust või seisundit, mis on tekkinud või tekitatud **minevikus** (aastaid tagasi **tehtud** foto, lõunasse **lennanud** linnud).

nud-kesksõna

koju saabunud lapsed
närbunud lilled

tud-kesksõna

lauale toodud kook
küpsetatud õunakook

263. Moodusta näite järgi *nud*-kesksõna vormid.

A.

Sõna algvorm	<i>da</i> -tegevusnimi <i>Mida teha?</i>	<i>nud</i> -kesksõna
1) laulma	<i>laul/da</i>	<i>laul/nud</i>
2) talitama		
3) väljendama		
4) aerutama		
5) nägema	<i>näh/a</i>	<i>näi/nud</i>
6) tegema		
7) jooma	<i>juu/a</i>	<i>joo/nud</i>

8) sööma		
9) müüma		
10) tooma		
11) õmblema	<i>õmmel/da</i>	<i>õmmel/nud</i>
12) kumblema		

B.

13) metsistuma		
14) karastuma		
15) õnnestuma		
16) loojuma		
17) jahtuma		
18) kosuma		
19) paranema		
20) kohanema		
21) süvenema		
22) väsima		
23) kuivama		

C. Lisa B osast nimisõna juurde sobiv nud-kesksõna.

1)	ettevõtmine	2)	söök
3)	patsient	4)	ilme
5)	pesu	6)	mees
7)	päike	8)	loom

264. Kirjuta lünka nud-kesksõna.

Näide. Sadamas (*randuma*) ..... *randunud* ..... parvlaevalt sõitsid maha suured palgikoormatega veoautod.

1. Ülenurme lennuväljal (*maanduma*) ..... väikelennuk väljus Tallinnast kell pool kaksteist.
2. Mõne aja pärast lubas (*leebuma*) ..... ema pahandust teinud lapsed jälle välja mängima.
3. (*vaibuma*) ..... tuul muutis suusamaratonil osalejate võistlemise lihtsamaks.
4. (*paaduma*) ..... optimistina säilitas noormees ka rasketes olukordades lootuse ega lasknud masendusel hinge pugeda.
5. Äsja (*loojuma*) ..... päike oli sel õhtul olnud kütkestavalt kaunis.
6. Värskelt (*langema*) ..... lumi meelitas lapsed õue suusatama ja kelgutama.
7. (*saabuma*) ..... külaliste hulgas oli mitmeid prominente ja avaliku elu tegelasi.
8. Suureks (*sirguma*) ..... lapsed olid lahkunud isakodust ja asunud elama iseseisvalt.

Jäta meelde!

Kui mineviku kesksõna täiendab lauses nimisõna, siis väljendab ta omadust.

missugune päike? – loojunud päike; *missugused käed?* – seotud käed

Käänamisel muutub ainult nimisõna.

<i>mis?</i>	loojunud päike	seotud käed
<i>mille?</i>	loojunud päikese	seotud käte
<i>mida?</i>	loojunud päikest	seotud käsi
<i>millesse?</i>	loojunud päikesesse	seotud kättesse

265. A. Moodusta tegusõnadest nud-vorm.

Näide. hukkuma – ..... **hukkunud** .....

1) õppima –	8) vähenema – .....
2) vananema –	9) süttima – .....
3) lahkuma –	10) vettima – .....
4) purunema –	11) tekkima – .....
5) närtsima –	12) jahtuma – .....
6) lõppema –	13) lekkima – .....
7) helisema –	

B. Täida lüngad sõnadega A osast.

Jooni nimisõna, mida mineviku kesksõna täiendab.

Näide. Täna avaldati viimast korda austust ... **hukkunud** .... kaitseväelasele.

- ..... koolikell andis märku tunni algusest.
- Töömees parandas ära ..... torud.
- Pidime sööma ..... suppi.
- ..... üritus meeldis osavõtjatele.
- Võtsin vaasist ..... lilled.
- ..... arusaamad ei sobi kaasaega.
- ..... lootustega noormees oli masenduses.
- ..... olukord näis olevat väljapääsmatu.
- Ülikooli professor on palju ..... mees.
- Peolt ..... külalised olid üleolevas meeleolus.

266. Moodusta *tud/dud*-kesksõna näite järgi. Moodusta mineviku kesksõnaga sõnaühend.

Tegusõna algvorm	Mida tehakse?	<i>tud</i> -kesksõna	Sõnaühend <i>tud</i> -vorm + nimisõna
1) lakkima	<i>laki/takse</i>	<i>laki/tud</i>	<i>lakitud pörand</i>
2) mõtlema	<i>mõel/dakse</i>	<i>mõel/dud</i>	<i>mõeldud plaan</i>
3) kirjutama			
4) õmblema			
5) õppima			
6) lugema			
7) saatma			
8) petma			
9) laulma			
10) murdma			
11) pesema			
12) hüppama			
13) tulema	<i>tullakse</i>	<i>tuldud</i>	<i>tuldud tee</i>
14) nägema	<i>nähakse</i>	<i>nähtud</i>	<i>nähtud film</i>

267. Täida lüngad *tud*-kesksõnadega.

Jooni lausetes nimisõnad, mida on *tud*-kesksõnaga täiendatud.

1. Väike tüdruk tuli hommikul kooli (*nutma*) ..... silmadega.
2. Välismaal (*elama*) ..... aastad olid rasked, kuid huvitavad.
3. (*Rääkima*) ..... lugu oli põnev, kuid hirmutav.
4. (*Kaunistama*) ..... klassiruum tõstis õpilaste meeleolu.

5. (Ütlema) ..... sõnad läksid mehele hinge.
 6. (Kuduma) ..... kampsun oli talvel soe ja mõnus kanda.
 7. (Leidma) ..... koerapoeg viidi loomade varjupaika.

Oleviku kesksõnad: v- ja tav-kesksõna

v-kesksõna

Loe laused.

Sealt tuleb **jooksev** koer.
 Trepil lamab **magav** koer.
 Aias on **urisev** koer.

} *Koera on nimetatud selle järgi, mida ta parajasti teeb.*

- v-kesksõna abil saab iseloomustada **tegijat**.

- v-kesksõna tunnus on **-v**.

jooksev	}	koer
magav		
urisev		

- Oleviku kesksõnu saab käänata ainsuses ja mitmuses (jooksvast koerast, magavale koerale, urisevate koertega).

Pane tähele!

Jälgi v-kesksõna moodustamist.

	joonista/ma	–	joonista/v	õpilane
Mida tegema?	mõtle/ma	–	mõtle/v	mees
	lenda/ma	–	lenda/v	õhupall

Kui sõnatüvi lõpeb kaashäälikuga, siis kirjutame tunnuse ja tüve vahele **e**:

	kart/ma	–	kart/ev	laps
Mida tegema?	laul/ma	–	laul/ev	näitleja
	tõus/ma	–	tõus/ev	päike

v-kesksõna käänamisel koos nimisõnaga jääb käänetetabeli neljas viimases käändes v-kesksõna omastava käände vormi:

omastav	(kelle?)	hoolitseva	ema
...			
rajav	(kelleni?)	hoolitseva	emani
olev	(kellena?)	hoolitseva	emana
ilmaütlev	(kelleta?)	hoolitseva	emata
kaasaütlev	(kellega?)	hoolitseva	emaga

268. Moodusta sobivas vormis v-kesksõna.

Näide. lohutasime (*nutma*) ...**nutvat**... last

- 1) sisenetakse (*seisma*) ..... bussi
- 2) vaadati (*tõusma*) ..... päikest
- 3) on nähtud tundmatut (*lendama*) ..... objekti
- 4) keerati (*looklema*) ..... teerajale
- 5) tegi märkuse (*sosistama*) ..... tütarlapsele
- 6) sooviti õnne (*algama*) ..... aastaks
- 7) olevat räägitud (*rõõmustama*) ..... uudisest
- 8) püüdsime maalida (*loojuma*) ..... päikest

- 9) oleme valmis (*süvenema*) ..... majanduslanguseks
 10) raha võeti maha (*jooksma*) ..... kontolt
 11) jälgib (*hindama*) ..... pilguga
 12) saabus (*naeratama*) ..... näoga
 13) kõndis eemal (*seisma*) ..... postini
 14) järjest (*suurenema*) ..... treeningkoormusega

269. A. Moodusta v-kesksõna.

- 1) aura/**ma** ..... *aura/v* ..... toit
 2) selgine/**ma** ..... taevas
 3) looklema ..... tee
 4) mõtlema ..... inimene
 5) hindama ..... pilk
 6) hingeldama ..... sportlane
 7) värisema ..... käsi
 8) lobisema ..... naabrinaine
 9) jooksmata ..... nädal
 10) tugevnema ..... vihm
 11) lendama ..... objekt
 12) vähenema ..... pangaarve
 13) paukuma ..... pakane

B. Lisa lausesse sõnaühend A osast.

Pane sõnaühend sobivasse käändevormi.

1. Treener pakkus taastavat vitamiinijooki (*kellele?*) .....
- .....

2. Möödusime trepikojas (*kellest?*) .....
 ....., kes elab viiendas korteris.
3. Vanaemal oli (*millega?*) .....
 ..... peaaegu võimatu saada niiti nõela taha.
4. (*Millest?*) .....
 ..... hoolimata otsustasime minna välja.
5. (*Kes?*) .....
 ..... ei torma, vaid tegutseb tasa ja targu.
6. Kaunis neid vaatas võõrast noormeest (*kuidas?*) .....
 .....
7. Taevas olevat öösel nähtud tundmatut (*mida?*) .....
 .....
8. Kiiresti (*mis?*) .....
 ..... tegi töötu mehe murelikuks.
9. Sel talvel esines tihti (*mida?*) .....
 ..... ja käredat külma.
10. Pärast metsatukka keerasime ühele kõrvalisele (*millele?*) .....
 ..... ning varsti paistiski meie sihtpunkt.

Pane tähele!

Pane tähele, kuidas moodustatakse **v-kesksõna mitmuse vormi**.

istuv – (*missuguse?*) istuva + **-d** = istuvad (lapsed)
 saabuv – (*missuguse?*) saabuva + **-d** = saabuvad (bussid)

Võrdle!

- lapsed **istuvad** (*mida teevad?*)
istuvad (*missugused?*) lapsed
- bussid **saabuvad** (*mida teevad?*)
saabuvad (*missugused?*) bussid

270. Täida tabel näite eeskujul.

<i>ma</i> -tegevusnimi	Sõnaühend <i>v</i> -kesksõna + nimisõna	Küsimus	Sõnaühend käänevormis
1) eksle/ma	<i>ekslevad</i> marjulised	<i>Missuguseid marjulisi?</i>	<i>ekslevaid marjulisi</i>
2) talvitu/ma	linnud	<i>Missugustele lindudele?</i>	
3) ratsuta/ma	rüütlid	<i>Missuguste rüütlitega?</i>	
4) puhke/ma	õied	<i>Missugustest õitest?</i>	
5) võrsu/ma	viljapead	<i>Missugustele viljapeadele?</i>	
6) puneta/ma	põsed	<i>Missuguseid põski?</i>	
7) oota/ma	inimesed	<i>Missuguste inimeste?</i>	
8) rõõmust/ama	vanemad	<i>Missugustest vanematest?</i>	
9) kahjusta/ma	ained	<i>Missuguste aineteta?</i>	
10) sula/ma	kommid	<i>Missugustesse kommidesse?</i>	

271. Moodusta sõnaühendid.

...*metsasalud*.....

Näide. kohisevad ...*merelained*.....

...*tuuleilid*.....

.....

.....

1) naeratavad .....

2) põlevad .....

.....

.....

3) suplevad	5) ruttavad .....
.....	.....
.....	.....
4) mängivad	6) tukkuvad.....
.....	.....

272. Loe laused. Kirjuta tumedalt trükitud lauseosa asemele sobivas vormis v-kesksõna koos nimisõnaga. Sõnade järjekord lauses võib muutuda.

Näide.

Vastutustundetu juht sõitis läbi selle **liiklusmärgi alt, mis keelab läbi sõita.**

Vastutustundetu juht sõitis läbi keelava liiklusmärgi alt. .....

1. **Sõidukist, mis liigub,** ei tohi kunagi maha hüpata – tuleb oodata, kuni sõiduk täielikult seiskub.

.....
 .....

2. **Ilmad, mis lähevad soojemaks,** meelitavad inimesi randa.

.....
 .....

3. Ema tahab pluusile tagasi õmmelda **nööbi, mis on sealt puudu.**

.....
 .....

4. **Leping, mis Kristjanit firmaga seob,** ei luba tal tööle minna konkureerivasse ettevõttesse.

.....
 .....

5. Täna sel pidupäeval võis kõikjal näha **lippe, mis vardas lehvisid.**

.....

.....

6. **Koolikell, mis heliseb,** annab märku lõppevast tunnist.

.....

.....

7. **Uksest, mis avaneb,** siseneb koolidirektor koos õppealajuhatajaga.

.....

.....

8. Noormees pakub bussis istet **vanamemmele, kes seisab.**

.....

.....

tav-kesksõna

Loe ja pane tähele sõnade tähenduse erinevust.

- **helise/v** telefon – telefon, mis heliseb
Helisev telefon häiris õpilaste tähelepanu.
- **helis/tav** mees – mees, kes helistab
Helistav mees läks eemale, et kaaslaste seltskondlikku vestlust mitte häirida.

- **tav-kesksõna täiendab lauses nimisõna.**
- tav-kesksõna tunnus on **-tav** või **-dav**.
rajat**av** mänguväljak
lood**av** ettevõte
- tav-kesksõna käändub kõigis käänetes ainsuses ja mitmuses.

Pane tähele!

Pane tähele, kuidas moodustatakse tav-kesksõna vorm.

tav-kesksõna moodustatakse tud-vormi (*mida tehtud?*) põhjal:

laadi/ma – (*mida tehtud?*) lae/**tud** – lae/**tav** relv

joo/ma – (*mida tehtud?*) joo/**dud** – joo/**dav** mahl

273. Eralda tegusõnal tav-kesksõna tunnus. Selgita sõnade tähendust.

Näide. otsi/**tav** inimene – ..... *inimene, keda otsitakse* .....

1) kootav kampsun .....

2) tehtav töö .....

3) lahendatav ülesanne .....

4) remonditav masin .....

5) jahitavad metsloomad .....

6) mängitavad lauamängud .....

7) rajatavad magistraalid .....

274. Moodusta tav-kesksõna.

	<i>Mida tegema?</i>	<i>Mida tehtud?</i>	<i>Missugune <input type="text"/>?</i>
1.	mõistma	<i>mõiste/tud</i>	<i>mõiste/tav</i> (põhjus)
2.	küsitلهma		(inimene)
3.	harjutama		(etteaste)
4.	tikkima		(kate)
5.	lugema		(teos)
6.	saagima		(puu)
7.	saatma		(kiri)
8.	laulma		(laul)
9.	kuulma		(raadiosaade)
10.	hoidma		(saladus)
11.	pesema		(kangas)
12.	õmblema		(kleit)

**275. Moodusta eelmise harjutuse sõnaühenditest mitmuse vormid.
Jälgi näiteid.**

Mõistetavad põhjused, küsitletavad inimesed, ...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

276. Kirjuta sõnaühend vastavas käändevormis. Pane tähele, et kaasaütlevas käändes (*millega?*) jääb *tav*-kesksõna omastavasse käändevormi.

Sõnaühend	<i>Mille?</i>	<i>Mida?</i>	<i>Millele?</i>	<i>Millega?</i>
1) puhastatav pind	<i>puhastatava pinna</i>	<i>puhastatavat pinda</i>	<i>puhastatavale pinnale</i>	<i>puhastatava pinnaga</i>
2) jagatavad arvud				
3) õpitav peatükk				
4) tehtavad harjutused				
5) loodetav tulemus				

277. Kirjuta paksult trükitud lauseosa asemele sobivas vormis *tav*-kesksõna koos nimisõnaga. Vajadusel muuda lauses sõnade järjekorda.

Näide. Kirjanik, keda tutvustatakse, on pälvinud mitmeid kirjandusauhindu.

..... *Tutvustatav kirjanik on pälvinud mitmeid kirjandusauhindu.* .....

1. **Jutus, mida räägitakse,** on mitmeid vastuolulisi väiteid.

.....
 .....

2. **Reklaamis, mida levitatakse,** ei tohi olla vägivallale või rassismile õhutamist.

.....
 .....

3. **Tuulelohe, mida lennutatakse, jäi kinni kuuseokstesse.**

.....
.....

4. **Teelõigu ääres, mida asfalteeritakse, seisab teerull ja asfaldilaotaja.**

.....
.....

5. **Hoone, mida taastatakse, on muinsuskaitse all.**

.....
.....

6. Talupidaja otsis vajalikke detaile **traktori jaoks, mida remonditakse.**

.....
.....

7. **Põld, mida küntakse, on kivine ja savine.**

.....
.....

8. **Mahlasse, mida juuakse, pole lisatud säilitus- ega värvaineid.**

.....
.....

278. Aruta koos õpetajaga sõnaühendite tähenduste erinevust.

Moodusta kummagi sõnaühendiga lause. Kirjuta laused vihikusse.

- a) jahitav metsloom – jahtiv metsloom
- b) süüdistatav mees – süüdistav mees
- c) selgitatav lause – selgitav lause

279. Moodusta sobiv oleviku kesksõna vorm (v-kesksõna või tav-kesksõna).

Näide: viiulipala, mille mängimist harjutatakse – *harjutatav viiulipala* .....
viiulimängija, kes harjutab (pillimängu) – *harjutav viiulimängija* .....

- 1) õpetaja, kes kahtleb .....
- 2) neiu, kes tervitab .....
- 3) mees, keda tervitatakse .....
- 4) tee, mida rajatakse .....
- 5) maavara, mida kaevandatakse .....
- 6) mees, kes kaevab .....
- 7) õpilane, kes haigutab .....
- 8) kaup, mida tellitakse .....
- 9) kurjategija, keda otsitakse .....
- 10) laps, kes otsib .....
- 11) harjutus, mida õpetatakse .....
- 12) pensionär, kes õpib .....
- 13) taim, mida kasvatatakse .....
- 14) taim, mis kasvab .....

280. A. Otsusta, kummal sõnaühendil on arusaadav tähendus.

Tõmba tähenduseta või ebaloogilise tähendusega sõnaühend maha.

1) lükkav käru / lükatav käru	5) rääkiv jutt / räägitav jutt
2) viskav pall / visatav pall	6) vaatav film / vaadatav film
3) laulev laul / lauldav laul	7) õppiv tudeng / õpitav tudeng
4) laulev laps / lauldav laps	8) õpitav luuletus / õppiv luuletus

B. Moodusta suuliselt tähendusega sõnaühenditega lauseid.

Tegusõnaliited

Liide -u

Loe tekst ja jälgi tumedalt trükitud tegusõnade kasutamist lauses.

Meenub üks möödunud hilissügise varahommik. Viimased sügislilled olid **närbunud** ja linnudki lõunasse lennanud. Vaid üksikud varesed **kraaksusid** puude latvades. Vesi porilompides **lartsus** jalgade all. Märjad langenud puulehed **kleepusid** kummisaabaste külge. Paar päeva hiljem **kattus** maa valge lumevaibaga.

Tegusõnu saame tuletada liidete abil.

u-liitelised tegusõnad väljendavad

- loodushääli (*kraaksuma*, *lartsuma*);
- olukorra muutumist (*närbuma*);
- tegijale endale suunatud tegevust (*kleepuma*, *kattuma*).

281. Jooni tegusõnad, mis väljendavad loodushääli.

tuli praksub, vesi voolab, konnad krooksuvad, varesed kraaksuvad, linnud säutsuvad, rasvatihased lendavad, ukсед kriuksuvad, aknad avatakse, poisid mängivad, koerad niutsuvad, hiired piiksuvad, rotid närivad

Kontrolli: loodushääli jäljendavaid sõnu on 7.

282. Moodusta **u**-liitelised loodushääli jäljendavad tegusõnad näite eeskujul. Moodusta saadud tegusõnaga sõnaühend.

Näide: prääks + **u** + ma – .*prääksuma*.....*part prääksub*.....

- 1) säuts + ... + ... - .....
- 2) praks + ... + ... - .....
- 3) luks + ... + ... - .....
- 4) lirts + ... + ... - .....
- 5) mürts + ... + ... - .....
- 6) piuks + ... + ... - .....
- 7) kääks + ... + ... - .....
- 8) niuts + ... + ... - .....
- 9) kraaks + ... + ... - .....
- 10) mulks + ... + ... - .....

Pane tähele!

Kõige enam esineb *u*-liitelisi **enesekohaseid** tegusõnu.

Näide. Raul ärritub, sammud aeglustuvad, näoilme kivistus

Võrdle!

Mitte-enesekohased tegusõnad	Enesekohased tegusõnad
ma <u>lülitan</u> tule <u>põlema</u>	tuli <u>lülitus</u> <u>põlema</u> (tuli läks ise (automaatselt) põlema)
ema <u>riietab</u> last	laps <u>riietub</u> (laps paneb ise ennast riidesse)
me <u>aurustame</u> vett	vesi <u>aurustub</u> (vesi muutub auruks)
nad <u>värvivad</u> pildil puulehti	puulehed <u>värvuvad</u> kollaseks (puulehed muudavad värvi, muutuvad kollaseks)

283. Loe laused. Otsusta, kumb tegusõna sobib lausesse. Jooni õige.

Näide. Tootmisliinid *seiskavad* / *seiskuvad* elektrikatkestuse tõttu.

Tootmisliinide tehnik *seiskas* / *seiskus* masinad tehnohoolduse tõttu.

1. Spordiülekanne *jätkab* / *jätkub* kell pool kaks peale lõunat.
2. Eesti Televisioon *jätkab* / *jätkub* spordiülekannet kell pool kaks peale lõunat.
3. Etteasted *jätkuvad* / *jätkavad* peale pooltunnist lõunapausi.
4. Hommikuks oli maapind *katnud* / *kattunud* paksu lumevaibaga.
5. Hommikuks oli paks valge lumevaip *kattunud* / *katnud* kogu maa.
6. Meeste vastupanuvõime *murdis* / *murdus* pärast pikka ja rasket võitlust.
7. Pikk ja raske võitlus *murdus* / *murdis* meeste vastupanuvõime.
8. Janar *huvitub* / *huvitab* muusikast ja teatrikunstist.
9. Janarit *huvitub* / *huvitab* muusika ja teatrikunst.

B. Kirjuta laused õigesti vihikusse.

284. Loe tegusõnad. Loe laused. Vali lausesse sobiv tegusõna.

pidurdama, pidurduma, solvama, solvuma, sulguma, sulgema, toituma, toitma, hoiduma, hoidma, kanduma, kandma

Näide. Kaasaegsed kaupluste ja teenindusasutuste ukсед (*mida teevad?*)

avanevad ja ..... *sulguvad* ..... automaatselt.

Majahoidja (*mida teeb?*) ..... *sulgeb* ..... koolimaja ukсед tavaliselt kell kuus õhtul.

1. Peame oma tervist (*mida tegema?*) ....., sest tervis on inimese kalleim vara.
2. Hea tervise nimel tuleb (*mida teha?*) ..... tubakast, alkoholist, liigsöömisest ja muudest kahjulikest tegevustest.
3. Kui soovime tervislikult (*mida teha?*) ....., siis peab meie menüü olema eelkõige mitmekesine.

4. Noor ema (*mida teeb?*) ..... imikut rinnaga.
5. Kerge kummipaata (*mida teeb?*) ..... jõevees tuulega kiiresti allavoolu.
6. Eestis kasvavad orhideelised (*mida on tehtud?*) ..... Punasesse Raamatusse.
7. Auto (*mida tegi?*) ..... järsult enne vöötrada.
8. Uudistes räägiti, et hinnatõus (*on mida teinud?*) .....
9. Linnapea (*mida oli teinud?*) ..... erakonna kaaslaste peale, kes teda julgesid avalikult kritiseerida.
10. Erakonnakaaslased (*mida tegid?*) ..... linnapead oma teravate väljaütlemistega.

285. Moodusta näite järgi kolmesõnalisi sõnaühendeid.

Näide. *higised käed* .....
magusad kommid .....
märjad puulehed .....
 kleepuvad

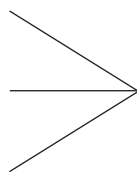
1) väikesed lapsed
 .....
 .....
 haigestuvad

2) nõudlikud kliendid
 .....
 .....
 ärrituvad

3) tegemata tööd
 .....
 .....
 kuhjuvad

4) läbimõtle mata plaanid

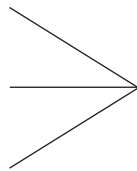
.....
.....

luhtuvad

5) vanad mootorid

.....
.....

seiskuvad

Liide -ta

Loe tekst ja jälgi tumedalt trükitud sõnade kasutamist lauses.

Vanaema **küürutas** pliidisuu ees, ta **pilbastas** halgu. Pilpaid oli tarvis tule alustamiseks. Memm **krimpsutas** nägu, sest pilbaste lõikamine oli vana-inimese jaoks raske töö. Tuli oli varsti pliidi all. Vanaema **rõõmustas**, et saab lastelastele hakata kooke **küpsetama**. Juba **vispeldaski** memm tainast ja paari minuti pärast oli köök täis magusat koogilõhna.

ta-liitega tegusõnu saame tuletada

- nimisõnadest (küür – küürut**ama**, pilbas – pilbast**ama**),
- omadussõnadest (rõõmus – rõõmust**ama**),
- määrsõnadest (krimpsus – krimpsut**ama**).

ta-liitega tegusõnade tähendus kujuneb selle järgi, mis sõnast on tegusõna tuletatud [vispel: (mida tegema?) – vispeld**ama**].

Pane tähele!

l, m, n, v ja r järel kasutame liidet **-da**.

(vasar/**da**/ma, vedel/**da**/ma, kohan/**da**/ma, tugev/**da**/ma)

286. Moodusta ta-liitega tegusõnad näite eeskujul.

Näide: pintsel – (mida tegema?) ..... *pintseldama* .....

- 1) raspel – (mida tegema?) .....
- 2) hõövel – (mida tegema?) .....
- 3) pidur – (mida tegema?) .....
- 4) vasar – (mida tegema?) .....
- 5) kühvel – (mida tegema?) .....
- 6) vispel – (mida tegema?) .....

- Kas moodustatud sõnades on liide *-da* või *-ta*? Põhjenda valikut suuliselt.

287. Moodusta nimisõnadest vastavad tegusõnad. Toimi näite järgi.

Näide: suusk – (mille?) .. *suusa* .. (mida tegema?) .. *suusa/ta/ma* .....

- 1) laev – (mille?) .. (mida tegema?) .....
- 2) puri – (mille?) .. (mida tegema?) .....
- 3) aer – (mille?) .. (mida tegema?) .....
- 4) kelk – (mille?) .. (mida tegema?) .....
- 5) ratsu – (mille?) .. (mida tegema?) .....
- 6) uisk – (mille?) .. (mida tegema?) .....
- 7) parv – (mille?) .. (mida tegema?) .....

288. Moodusta tumedalt trükitud nimisõnadest ta-liitega tegusõnu.

Tärniga sõnade puhul liitub *-ta* omastava käände vormile (mille?).

Näide: parketile **vaha** panema – (mida tegema?) parketti .. *vahatama* ..
kätele ***kreemi** panema – (mida tegema?) käsi .. *kreemitama* .....

1) enda tegudele õigust andma	– (mida tegema?) ennast .....
2) paati ankrusse panema	– (mida tegema?) paati .....
3) malet mängima	– (mida tegema?) .....
4) viulit mängima	– (mida tegema?) .....
5) seina peale pahtlit panema	– (mida tegema?) seina .....
6) hoidisele *kaant peale panema	– (mida tegema?) hoidist .....
7) hobusele sadulat peale panema	– (mida tegema?) hobust .....
8) linnule rõngast jala külge panema	– (mida tegema?) lindu .....
9) kedagi *vanni panema	– (mida tegema?) kedagi .....
10) tee peale *kruusa panema	– (mida tegema?) teed .....

289. Moodusta ta-liitega tegusõnad.

Näide: ta on kõhuli	– (mida ta teeb?)	ta kõhutab .....
1) meil on külm	– (mida me teeme?)	.....
2) nad on põlvili	– (mida nad teevad?)	.....
3) sa oled külili	– (mida sa teed?)	.....
4) merel on lained	– (mida meri teeb?)	.....
5) hobune on peru	– (mida hobune teeb?)	.....
6) Mati on looder	– (mida Mati teeb?)	.....
7) Kaja on tohter	– (mida Kaja teeb?)	.....
8) nad olid kummargil	– (mida nad tegid?)	.....
9) lapse käitumine on veider	– (mida laps teeb?)	.....
10) kass on ajanud ennast turri	– (mida kass teeb?)	.....

290. A. Moodusta antud omadussõnadest ta-liitega tegusõnad.

Näide: õilis – ..*õilis/ta/ma*.....

1) elus –	8) rikas – .....
2) tõhus –	9) avar – .....
3) ümar –	10) vedel – .....
4) terav –	11) kõver – .....
5) paljas –	12) puhas – .....
6) kaunis –	13) hämar – .....
7) tugev –	14) ilus – .....

- Mis sõnadel on liide *-da*? Ringita vastavad numbrid. Põhjenda valikut.

B. Vali lausesse sobiv tegusõna A osast.

Näide. Kogemused (*mida teevad?*) ..*rikastavad*..... inimest.

1. Lugemine (*mida teeb?*) ..... meie maailmavaadet.
2. Igapäevane liikumine (*mida teeb?*) ..... inimese organismi.
3. Möödunud aastal (*mida tehti?*) ..... ohtlik riigireetur.
4. Fotograaf oskab ähmaseid pilte arvutiprogrammi abil (*mida teha?*)
.....
5. Matemaatika tunnis (*mida tegime?*) ..... naturaalarve täiskümneteni.
6. Tütarlapsed (*mida teevad?*) ..... tööõpetuse tunnis kleidi äärt kirevate tikanditega.
7. Uudistes räägiti, et (*mida tehakse?*) ..... kontrolli liikluseeskirjade rikkujate üle.
8. Tänavad jõuti lumest (*mida teha?*) ..... alles hommikuks.
9. Diskoõhtu läbiviija (*mida teeb?*) ..... saalis valgust, et tekiks hubasem õhkkond.
10. Tuleb olla realistlik ja tegelikkust mitte (*mida teha?*) .....

Liide -ata

Loe tekst. Jälgi tumedalt trükitud tegusõnade kasutamist.

Matkaja **seisatas** hetkeks, ta **kuulatas** vaikust. Korraga **praksatas** miski eemal. Matkaja **ehmatas** korraks. Põõsaste vahelt **vilksatas** põder koos põdravasikaga. Matkasell **neelatas**, et tekkinud ärevustunnet alla suruda.

- *ata*-liitega tegusõnad väljendavad **hetkelist ühekordset tegevust** (*kuulata*da, *praksata*s, *ehmata*s, *vilksata*s, *neelata*s).
- *ata*-liiteliste tegusõnadega väljendatakse sageli ühekordset, äkilist häämitsust (*praksata*s, *krääksata*s, *kõlksata*s).

291. Moodusta *ata*-liiteline tegusõna lihtminevikus (*mida tegi?*).

Moodusta sõnavormid näite eeskujul.

Näide: praks/uma	miski äkki <i>.praks/ata/s</i> .....
1) kriiks/uma	põrand ..... korraks
2) krääks/uma	ootamatult ..... uksehinged
3) naks/uma	korraga randmeliiges .....
4) köh/ima	äkitselt keegi .....
5) kolks/uma	miski ..... vastu sein
6) nuuks/uma	keegi .....
7) kraaks/uma	vares ..... ootamatult
8) karj/uma	naine ..... ehmatusest
9) niuts/uma	kutsikas ..... haledalt
10) hirn/uma	äkki hobune .....

292. Loe laused. Vali lünka sobiv tegusõna:

hüüdma, hüüatama, kiljuma, kiljatama, kuulama, kuulatama, naerma, naeratama, haukuma, haugatama, köhima, köhatama, välkuma, välgatama.

Näide. (*mida tegime?*) ...**Kuulasime**.... tähelepanelikult keskpäevast riigikogu infotunni ülekannet.

(*mida tegin?*) ...**Kuulatasin**... hetkeks kabineti ukse taga, et teada saada, kas keegi on seal sees.

1. Viisakas klienditeenindaja teretas ja (*mida tegi?*) ..... sõbralikult.
2. (*Mida tegime?*) ..... anekdoodi peale nii, et silmist oli vesi väljas.
3. Kassipoja rohekad silmad (*mida tegid?*) ..... öises pimeduses.
4. Korraks (*mida tegid?*) ..... püksisäärte ja kingade vahelt mehe sokid, milledest üks oli punast ning teine sinist värvi.
5. Pisikesed tüdrukud mängisid hoovis „mädamuna“ ja (*mida tegid?*) ..... kõvahäälselt.
6. Tütarlaps (*mida tegi?*) ..... ehmatusest, kui nägi ämblikut toa seinal.
7. Ema (*mida oli teinud?*) ..... lapsi tuppa sööma, kuid lapsed ei tahtnud mängu pooleli jätta ega sööma minna.
8. Korraga (*mida tegi?*) ..... pahaseks saanud ema kurjalt: „Otsekohe sööma!“.
9. Koer (*mida tegi?*) ..... korraks võõra peale, kuid siis magas diivanil edasi.
10. Kuri koer (*mida tegi?*) ..... kaua võõra mehe peale.
11. Pere noorimad lapsed (*mida teevad?*) ..... juba teist nädalat.
12. Miski kõditas kurgus ja ajas korraks (*mida tegema?*) .....

Liide *-ne*

Loe tekst. Jälgi tumedalt trükitud sõnade kasutamist lauses.

Vananedes inimese juuksed **hõrenevad** ja **hallinevad**. **Väheneb** ka nägemis- ja kuulmisteravus. Üldine tervislik seisund **halveneb** ja **suureneb** risk jääda haigeks. Eakatel inimestel kipub **kõrgenema** vererõhk. Paljud vanemas eas naised ja mehedki **tüsenevad**. Siis **süvenevad** need tervisehädad, mis noores eas on alguse saanud.

Põhiline osa *ne*-liitega tegusõnu väljendavad **olukorra järk-järgulist muutumist** (*vananedes*, *hõrenevad*, *hallinevad*, *kehveneb*, *suureneb*, *kõrgenema*, *tüsenevad*, *paksenevad*, *süvenevad*).

293. Moodusta omadussõnast *ne*-liiteline tegusõna näite järgi.

Omadussõna (<i>missugune?</i>)	Omadussõna keskvõrre	Liide <i>-ne + ma</i>	<i>ne</i> -liiteline tegusõna
1) tühi	<i>tühje/m</i>	<i>tühje + ne + ma</i>	<i>tühjenema</i>
2) kuiv	<i>kuive/m</i>	<i>kuive + ne + ma</i>	<i>kuivenema</i>
3) harv			
4) tuim			
5) suur			
6) soe			
7) lahja			
8) pisike			
9) terve			
10) kõrge			
11) raske			

12) kõva			
13) uus			
14) hall			
15) kaugel			
16) pikk			
17) külm			

294. Vali eelmisest harjutusest nimisõna juurde sobiv tegusõna.

Näide: sügisilmad ..... *külmenevad* .....

1) tööpäevad	7) töötasu .....
2) juuksed	8) kujutis .....
3) soovid	9) maapind .....
4) hambavalu	10) tsement .....
5) õppimine	11) sõiduauto .....
6) puudumised	12) töötingimused .....

295. A. Moodusta näite eeskujul omadussõnadest ne-liitelisi tegusõnu.

B. Moodusta sõnaühenditest laused ja kirjuta need vihikusse.

1) tugev – <i>tugev + ne + ma</i>	tuul (<i>mida teeb?</i>) <i>tugevneb</i> .....
2) jahe –	ilmad (<i>mida teevad?</i>) .....
3) tihe –	vihm (<i>mida oli teinud?</i>) .....
4) äge –	põletik (<i>mida on teinud?</i>) .....
5) mugav –	elu (<i>mida teeb?</i>) .....
6) nüri –	nuga (<i>mida oli teinud?</i>) .....

296. A. Kasuta liidet *-ne* ja väljenda sama tegevust ühe sõnaga.

- Näide:* järjest kiiremaks muutuma ..... *kiire/ne/ma* .....
- 1) järjest tihedamaks muutuma .....
  - 2) järjest valgemaks muutuma .....
  - 3) järjest õhemaks muutuma .....
  - 4) järjest pehmemaks muutuma .....
  - 5) järjest laiemaks muutuma .....
  - 6) järjest nooremaks muutuma .....
  - 7) järjest valjemaks muutuma .....
  - 8) järjest lühemaks muutuma .....

B. Moodusta lauseid A osa *ne*-liiteliste tegusõnadega.
Kirjuta laused vihikusse.

297. Vali lünka sobiv tegusõna ja moodusta küsimusele vastav vorm.

1) vanemal inimesel vererõhk (<i>mida teeb?</i>)	<i>kõrguma</i>
tornmajad (<i>mida teevad?</i>) ..... pilvede poole	<i>kõrgenema</i>
2) soine pinnas järk-järgult (<i>mida teeb?</i>)	<i>kuivenema</i>
ravimtaimi (<i>mida tehakse?</i>)	<i>kuivatama</i>
3) nõõril (<i>mida teevad?</i>) ..... tööriided	<i>kuivama</i>
riideid (<i>mida tehti?</i>) ..... kuivatuskapis	<i>kuivatama</i>
4) ema pani koogi ahju (<i>mida tegema?</i>)	<i>küpsetama</i>
ema (<i>mida tegi?</i>) ..... kooki	<i>küpsema</i>

5) vanaisa (<i>mida teeb?</i>)	raskest haigusest	<i>parandama</i>
torulukksepp (<i>mida tegi?</i>)	lekkivat radiaatorit	<i>paranema</i>
5) vanaema (<i>mida tegi?</i>)	kurke	<i>hapendama</i>
tünnis (<i>mida teevad?</i>)	kurgid	<i>hapenduma</i>
6) ilmad järjest (<i>mida teevad?</i>)		<i>külmuma</i>
vesi veekogudes (<i>mida teeb?</i>)		<i>külmenema</i>
7) lume sulamise ajal jõgi (<i>mida teeb?</i>)		<i>laienema</i>
Eesti kohal (<i>mida tegi?</i>)	madalrõhkkond	<i>laiuma</i>

MÄÄRSÕNA

Loe tekst ja jälgi tumedalt trükitud sõnade kasutamist. Vaata allolevast tabelist, mida need sõnad lauses väljendavad.

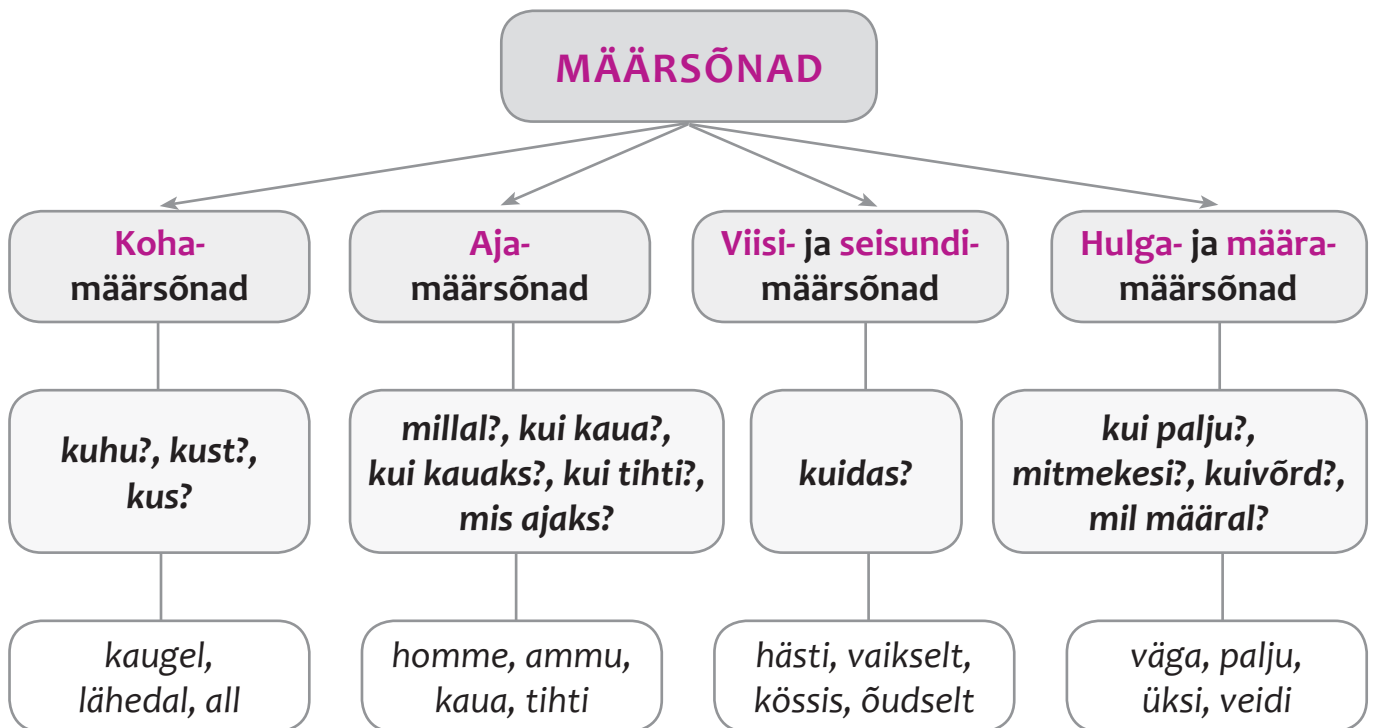
Kaugelt kostis läheneva rongi mürinat. *Varsti* jõuab rong raudtee ülesõidukohale. Enne raudtee ülesõitu laseb rong *valjult* ja *pikalt* signaali. See heli on võrdlemisi ebameeldiv, kuid hoiatab *hästi* inimesi läheneva ohu eest.

Sõnaühend	Küsimus	Määrsõna	Tähendus	Määruse liik
kostis kaugelt	kostis <i>kust?</i>	kaugelt	näitab kohta	kohamäärus
jõuab varsti	jõuab <i>millal?</i>	varsti	näitab aega	ajamäärus
laseb valjult	laseb <i>kuidas?</i>	valjult	näitab viisi	viisimäärus
laseb pikalt	laseb <i>kuidas?</i>	pikalt	näitab viisi	viisimäärus
on võrdlemisi	on <i>kuivõrd?</i>	võrdlemisi	näitab määra	määramäärus
hoiatab hästi	hoiatab <i>kuidas?</i>	hästi	näitab viisi	viisimäärus

- Määrsõna kuulub tegusõna juurde.
- Määrsõna täpsustab lauses tegevuse
  - 1) **kohta** (kostab *kaugelt*),
  - 2) **aega** (jõuab *varsti*),
  - 3) **toimumise viisi või seisundit** (räägib *valjult*, kostab *pikalt*, õnnestus *hästi*),
  - 4) **hulka või määra** (on võrdlemisi ebameeldiv, rääkis *palju*, tuleb *üksi*).

Jälgi määrsõnade liigitust.

- Mida määrsõnadega lauses väljendatakse?

298. A. Loe sõnaühendid. Jooni määrsõnad. Kirjuta sulgudesse küsimus koos tegusõnaga.

B. Otsusta, kas määrsõna sõnaühendis väljendab kohta, aega, viisi või hulka/määra. Rühmita.

Näide: istub vastas

(... *istub kus?* .....)

- 1) vastas kohe (.....)
- 2) hiilib tasakesi (.....)
- 3) lähevad kahekesi (.....)
- 4) tulid paljukesi (.....)
- 5) saabuvad varsti (.....)
- 6) asetseb madalal (.....)
- 7) tegutsevad aktiivselt (.....)
- 8) tormasid hulgakesi (.....)
- 9) suusatasime sageli (.....)
- 10) oli tulnud ligidale (.....)
- 11) on kukkunud kápuli (.....)
- 12) mängivad kümnekesi (.....)
- 13) olid saabunud kaugelt (.....)
- 14) läksid jalgsi (.....)
- 15) vaaritab parajasti (.....)

Kohamäärsõna <i>Kust? Kus? Kuhu?</i>	Ajamäärsõna <i>Millal? Kui tihti?</i>	Viisimäärsõna <i>Kuidas?</i>	Hulga- ja määramäärsõna <i>Mitmekesi?</i>
<i>(istub) vastas</i>			
4 sõnaühendit	4 sõnaühendit	4 sõnaühendit	4 sõnaühendit

299. Täienda tegusõna sobiva määrusega.

hästi, eile, sügavalt, lõunaks, sunnitult, hommikuni, aastaid tagasi, lõunani, eemal, lähedal, järgmiseks aastaks, erutatult

halvasti .....

ammu .....

1) magas (*kuidas?*) .....

2) õppis (*millal?*) .....

.....

.....

homseni .....

kaugel .....

3) harjutavad (*mis ajani?*) .....

4) asub (*kus?*) .....

.....

.....

õhtuks .....

lõbusalt .....

5) valmistavad (*mis ajaks?*) .....

6) vestlevad (*kuidas?*) .....

.....

.....

Määrsõnaliited

Liide *-lt*

Pane tähele!

Pane tähele, kuidas saame viisimäärsõnu tuletada.

Viisimäärsõnu saame tuletada omadussõnadest liite *-lt* abil.

Omadussõna	Omastav kääne (sõnatüve vorm) <i>missuguse?</i>	Sõnatüvi + <i>lt</i>	Viisimäärus (teeb) <i>kuidas?</i>
arg	ara	ara + <i>lt</i>	(vaatab) aralt
lapsik	lapsiku	lapsiku + <i>lt</i>	(käitus) lapsikult
vaevaline	vaevalise	vaevalise + <i>lt</i>	(kõnnib) vaevaliselt

300. A. Moodusta viisimäärsõnad. Moodusta sõnaühendeid.

Omadussõna <i>missugune?</i>	Määrsõna <i>sõnatüvi + lt</i>	Sõnaühend <i>tegusõna + viisimäärus</i>
1) ahne	<i>ahnelt</i>	<i>käitub ahnelt</i>
2) noor		
3) aeglane		
4) unine		
5) õrn		
6) alandlik		
7) rõõmus		
8) täpne		

B. Moodusta sõnaühenditest laused. Kirjuta need vihikusse.

Pane tähele!

Pane tähele, et viisimäärsõnu saab moodustada ka *nud-* ja *tud-*kesksõnast.

<i>nud-</i> kesksõnast viisimäärsõna moodustamine		<i>tud-</i> kesksõnast viisimäärsõna moodustamine	
uinunu/d	(istus) uinunu/ <i>lt</i>	ettekavatsetu/d	(röövis) ettekavatsetu/ <i>lt</i>
jäätunu/d	(lebas) jäätunu/ <i>lt</i>	halvatu/d	(elas) halvatu/ <i>lt</i>
uppunu/d	(leiti) uppunu/ <i>lt</i>	organiseeritu/d	(liikusid) organiseeritu/ <i>lt</i>
tuhmunu/d	(seisis) tuhmunu/ <i>lt</i>	varjatu/d	(tegutses) varjatu/ <i>lt</i>

301. Täida lüngad.

1. (Kes?) ..... elas halvatult (*kui kaua?*) .....
2. (Kes?) ..... tegutses varjatult (*millega?*) .....
3. (Mis?) ..... seisis tuhmunult (*kus?*) .....
4. (Kes?) ..... istus uinunult (*kus?*) .....
5. (Mis?) ..... seisis jäätunult (*kus?*) .....

302. A. Moodusta viisimäärsõnad nud- ja tud-kesksõnadest.

B. Moodusta suuliselt sõnaühenditest laused.

<i>nud</i> -kesksõna	Sõnaühend tegusõna + viisimäärsõna	<i>tud</i> -kesksõna	Sõnaühend tegusõna + viisimäärsõna
ehmunud	vaatas <i>ehmunult</i>	rõhutud	tundsid endid <i>rõhutult</i>
murdunud	ütlesime	põhjendatud	nõudsin
elavnenud	sõnas	löödud	rääkis juhtunust
hirmunud	rääkisid	laialipillatud	riided vedelesid
ebaõnnestunud	ajas äri	sunnitud	naeratatakse

303. A. Jooni lauses viisimäärsõna ja selle juurde kuuluv tegusõna.

Näide. Kadri täidab täpselt etteantud juhiseid.

1. Auto keeras järsult vasakule ja kadus silmapiirilt.
2. Ülemus pöördus isiklikult abipalvega minu poole.
3. Tüdrukud käitusid mõnevõrra lapsikult.
4. Hingasin kergendatult, sest raske töö sai tehtud.

5. Modernne köögikombain seisis kasutult vanaema kööginurgas.
6. Asusime ülesandeid tegema innukalt, sest need tundusid huvitavad olevat.
7. Vilunult askeldasid kokapoisid restoraniköögis.
8. Sass seletas sõpradele oma poliitilisi vaateid veendunult.
9. Kogu tee rääkisid tüdrukud elavalt eelmisel päeval toimunud klassiõhtust.
10. Pahandust teinud marakratid vaatasid alandlikult õpetaja poole.

B. Kirjuta joonitud sõnaühendid välja.

.....

.....

.....

.....

Liide *-sti*

Pane tähele!

Viisimäärsõnu saame moodustada omadussõnadest ka liite *-sti* abil.

Omadussõna	Omastav kääne (sõnatüve vorm) <i>missuguse?</i>	Sõnatüvi + <i>sti</i>	Viisimäärus (teeb) <i>kuidas?</i>
hale	haleda	haleda + sti	(laps nuttis) haledasti
nobe	nobeda	nobeda + sti	(näpud käisid) nobedasti
uhke	uhke	uhke + sti	(oli riides) uhkesti
vali	valju	valju + sti	(rääkis) valjusti

Pane tähele, et **paljud *-sti* ja *-lt* liitega määrsõnad on ühesuguse tähendusega:**

- haledasti = haledalt
- nobedasti = nobedalt
- uhkesti = uhkelt
- valjusti = valjul

**304. Moodusta sulgudes olevast omadussõnast sti-liitega määrsõna.
Kirjuta see lünka. Jooni määrsõna juurde kuuluv tegusõna.**

Näide. Seekord oli Kati lahendanud ülesande (*vale*) ..... *valesti* .....

1. Kogenud käsitöömeistri käes liikusid vardad õige (*nobe*) .....
2. Patsient väitis, et tunneb ennast täna äärmiselt (*halb*) .....
3. Kuna tundsin end (*kehv*) ....., siis otsustasin jääda koju.
4. Tütarlapsed esinesid meie kooli peol väga (*ilus*) .....
5. Pasunamängijate orkester kõlas paraadil (*vägev*) .....
6. Mees jooksis bussi peale (*kärme*) ....., et tööle mitte hilineda.
7. Vanaisa oskab jutustada (*muhe*) ..... temaga juhtnud lugusid.
8. Muidu nutikas noormees käitus seekord eriti (*rumal*) .....

305. Täienda määrsõna sobiva tegusõnaga.

Vali 6 sõnaühendit, moodusta nendega laused ja kirjuta laused vihikusse.

Näide: ..*riietub*..... lohakalt

1)	lõbusasti	7)	teraselt
2)	ausasti	8)	kasulikult
3)	vihaselt	9)	kentsakalt
4)	meelsasti	10)	naljakalt
5)	ägedasti	11)	huvitavalt
6)	viisakalt	12)	hoolikalt

Pane tähele!

Pane tähele, kuidas väljendatakse lauses ebakindlust, kõhklust.

Osa *sti*-liitelisi määrsõnu väljendavad **ebakindlust** või **kõhklust**:

arvatavasti, eeldatavasti, kavatsetavasti, kuuldavasti, loodetavasti, nähtavasti, oletatavasti, oodatavasti, teatavasti.

Näide. *Loodetavasti* reis siiski toimub.

Kuuldavasti minnakse järgmisel nädalal matkale.

306. Loe lause. Sõnasta lause ümber kasutades määrsõnu, mis väljendavad ebakindlust või kõhklust.

Näide. Ma ei ole päris kindel, aga arvan, et lähen raamatukokku homme.

Arvatavasti lähen raamatukokku homme. .....

1. Olles eelnevalt raamatut lugenud, eeldan, et tegemist on põneva teatritükiga.

.....
.....

2. Ma ei saa päris kindel olla, kuid loodan, et tuleb ilus ja päikesepaisteline ilm.

.....
.....

3. Olen kuulnud, et lõpuklass läheb pidulikule lõunasöögile restorani.

.....
.....

4. Ei saa veel täiesti kindlalt väita, kuid arvame, et Signe nahalööbe põhjuseks on allergiline reaktsioon.

.....
.....

5. Kindlalt ei tea, kuid oleme kuulnud, et sel aastal algavad võrkpallitrennid oktoobrist.

.....
.....

Liide *-kesi*

Pane tähele!

Määrsõnu saab arvsõnadest ja asesõnadest moodustada liite *-kesi* abil.

kesi-liitega määrsõnad väljendavad **hulka** (*kahekesi, mitmekesi*).

Arvsõna Asesõna	Omastav kääne <i>mitme?</i>	Sõnatüvi + <i>kesi</i>	Hulka väljendav määrsõna
kaks	kahe	kahe + <i>kesi</i>	(läksime) kahe <i>kesi</i>
sada	saja	saja + <i>kesi</i>	(töötasid) saja <i>kesi</i>
mitu	mitme	mitme + <i>kesi</i>	(kraamisid) mitme <i>kesi</i>
hulk	hulga	hulga + <i>kesi</i>	(värvisid) hulga <i>kesi</i>

Üksikutel juhtudel väljendavad *kesi*-liitega määrsõnad **viisi** (*salakesi, tasakesi, hiljukesi*).

307. Moodusta hulgamäärsõnu liite *-kesi* abil.

Arvsõna Asesõna	Omastav kääne <i>Mitme?</i>	Määrsõna <i>Mitmekesi?</i>
1) kümme	<i>kümne</i>	(matkasid) <i>kümne/kesi</i>
2) paar		(tantsitakse)
3) kaks		(naersime)
4) hulk		(töötavad)
5) seitse		(võisteldi)
6) mõni		(koristasime)
7) tosin		(on näideldud)
8) kaksteist	<i>kaheteistkümne</i>	(olime bussis) <i>kaheteistkümnekesi</i>
9) kolmteist		(uisutasime)

308. Loe mäarsõnad. Leia sobiv mäarsõna seletuse juurde.

külili, mitmekesi, pikuti, silmitsi, hommikuti, selili, nobedasti, otsakuti, meritsi, kohakuti

Näide: esemed on otsapidi koos   esemed on ... *otsakuti* .....

1) magab külje peal	magab .....
2) ujub igal hommikul	ujub .....
3) sõidab merd mööda	sõidab .....
4) magab selja peal	magab .....
5) nobedad liigutused	liigutab .....
6) asetsevad üksteise kohal	asetsevad .....
7) tuli mitu inimest koos	tulid .....
8) seisid probleemi ees	seisid probleemiga .....
9) lõikas saia pikkupidi	lõikas saia pooleks .....

Liide *-ti*

Pane tähele!

Ajamääruse väljendamisel kasutatakse liidet *-ti* (*õhtu/ti*, *sügise/ti*, *hommiku/ti*).

Koos tegusõnaga väljendavad *ti*-liitega mäarsõnad **mingi kindla aja järgi toimuvat tegevust** (*võimleb hommiku/ti*, *käib ujumas õhtu/ti*).

309. Jätka ajamäärsõnade moodustamist näite järgi.

Täienda ajamäärsõna tegusõnaga.

	(missugune?)	(millal?)	
Näide: suvi	..... <i>suvi/ne</i>	..... <i>suvi/ti</i>	<i>reisib suviti</i> .....
1) õhtu	.....	.....	.....
2) hommik	.....	.....	.....
3) talv	.....	.....	.....
4) sügis	.....	.....	.....
5) september	.....	.....	.....
6) öö	.....	.....	.....

310. A. Rühmita määrsõnad.

B. Moodusta sõnaühendid antud määrsõnadega.

väga, ees, südamlikult, eile, tähelepanelikult, kahekesi, alla, natukene, homme, õhtuti, hoolsalt, hulgakesi, sinna, siia, maitsekalt, hommikuti, talviti, palju, kiiresti, lähedal, suviti, üksinda, usinalt, kaugelt

Ajamäärsõna <i>Millal?</i>	Viisimäärsõna <i>Kuidas?</i>	Kohamäärsõna <i>Kus? Kuhu? Kust?</i>	Hulga- ja määramäärsõna <i>Mitmekesi? Kui palju?</i>
<i>eile</i>	<i>südamlikult</i>	<i>ees</i>	<i>väga</i>

1. Lisa ajamäärsõna.

1) reisib	4) puhkab .....
2) tõuseb	5) loeb .....
3) külastab	6) sõitis.....

2. Lisa viisimäärsõna.

1) töötab	4) arvutab .....
2) räägib	5) riietub .....
3) õpib	6) kuulab .....

3. Lisa kohamäärsõna.

1) tuli	4) elab .....
2) jookseb	5) viskab .....
3) seisab	6) lippab .....

4. Lisa hulga- või määramäärsõna.

1) nukrutseb	4) muretseb .....
2) soovib	5) tulevad .....
3) esinevad	6) võtab .....

311. Loe määrsõnad harjutuse lõpus. Kirjuta punktiirile sobiv määrsõna.

Kirjuta sulgudesse, mida antud määrsõna väljendab (kohta, aega, viisi või hulka/määra).

Näide. käivad peotantsu kursusel (*millal?*) .. *pühapäeviti* ..... (*...aeg...*)

1) hambad olid kasvanud	(<i>kuidas?</i>)	.....	(.....)
2) hiilised tuppa	(<i>kuidas?</i>)	.....	(.....)
3) jäädi bussist maha ja tuldi	(<i>kuidas?</i>)	.....	(.....)
4) tema nimi on nimekirja	(<i>kus?</i>)	.....	(.....)

- 5) vesi **jooksis** vihmaveerennis (kuidas?) ..... (.....)
- 6) **olime** ühes telgis (mitmekesi?) ..... (.....)
- 7) supitaldrikud **on** kapis (kus?) ..... (.....)
- 8) **võttis** kooki (kui palju?) ..... (.....)
- 9) **polnud** üksteist **näinud** (kui kaua?) ..... (.....)
- 10) **elab** koolist (kus?) ..... (.....)
- 11) bussipeatus **on** maja (kus?) ..... (.....)
- 12) üks **oli jäetud** (kuidas?) ..... (.....)
- 13) mõtted **olid** (kuidas?) ..... (.....)
- 14) kaks majapidamist **asusid** (kuidas?) ..... (.....)

jalgssi, tasakesi, puseriti, pühapäeviti, mulinal, kaugel, lõpus, hajali, hulgakesi, lähedal, lähestikku, veidi, ammu, praokile, allpool

LIHTLAUSE

Tuleta meelde!

Lause on sõnadega väljendatud MÕTE. Lause koosneb sõnadest.

Näiteks:

Jookseb.	}	Need on laused.
Koer jookseb.		
Koer jookseb kiiresti.		

Kiiresti sinist koerata. – See ei ole lause, sellel puudub mõte.

- Lihtlause väljendab **üht seisundit, tegevust** või **olukorda**.
- Lihtlause kõige tähtsam liige on **öeldis**. Öeldisega seostuvad ülejäänud lauseliikmed.

Näide. Õpilased koostavad referaadi.

Tuleta meelde!

Loe laused. Tuleta meelde, mis erinevus on laiendamata ja laiendatud lihtlausel.

Laiendamata lihtlause	Laiendatud lihtlause
Tuul <u>ulub</u> .	<i>Külm tuul <u>ulub</u>.</i> <i>Tuul <u>ulub</u> valjult.</i> <i>Tuul <u>ulub</u> õues.</i>
Laiendamata lihtlause koosneb ainult ALUSEST (<i>tuul</i>) ja ÖELDISEST (<i>ulub</i>).	Alust või öeldist täpsustavad sõnad on LAIENDID (<i>külm tuul, ulub valjult, ulub õues</i>). Laiendatud lihtlauseis võib olla mitu laiendit (<i>külm kõle tuul ulub õues valjult</i>).

312. Laienda lihtlauseid.

Näide. (*missugune?*) ..... *Väike* ..... *poiss joonistab* (*kuhu?*) .. *paberile* .....
(*mida?*) ..... *õhupalle* .....

1. Karl kogus (*mida?*) ..... (*kui kaua?*) .....
2. (*Kust?*) ..... voolab vesi (*kuhu?*) .....
3. Koolilõpetaja mõtleb (*kui sageli?*) .....
(*millest?*) .....

4. Protestijad kogunesid (*millal?*) .....
 (*kuhu?*) .....
5. Päike paistab (*millal?*) ..... (*kuidas?*) .....
6. (*Kelle?*) ..... vend töötab (*kus?*) .....
 (*kellena?*) .....
7. (*Missugune?*) ..... koer magas (*millal?*) .....
 (*kus?*) .....
8. (*Kelle?*) ..... vanemad sõidavad (*millal?*) .....
 (*kuhu?*) ..... (*millega?*) .....
9. (*Missugune?*) ..... laps jonnib (*kus?*) .....
 (*kellega?*) .....

Tegusõna laiendamine lihtlauses

Loe laused. Mis sõnad laiendavad öeldist?

- Poisid vaatavad (*mida?*) jalgpalliülekanet.
- Poisid vaatavad** (*kus?*) kodus (*millal?*) õhtul (*kuidas?*) süvenenult (*mida?*) jalgpalliülekanet.

Tegusõna laiendid on **sihitis** ja **määrus**.

		sihitis
<u>vaatavad</u>	(<i>mida?</i>)	jalgpalliülekanet
<u>võtsid</u>	(<i>mille?</i>)	puhkuse
<u>laenatakse</u>	(<i>mis?</i>)	auto

		määrus	
<u>vaatavad</u>	(<i>kus?</i>)	kodus	– kohamäärus
<u>vaatavad</u>	(<i>millal?</i>)	õhtul	– ajamäärus
<u>vaatavad</u>	(<i>kuidas?</i>)	süvenenult	– viisimäärus

313. Jooni öeldis. Vali öeldise laiendamiseks sobiv sõna harjutuse lõpust.

- Näide. Inimesed austavad (mida?) seadust.....
1. Lapsed täidavad (mida?) .....
  2. Ametnik täidab (mille?) .....
  3. Teadlased uurivad (mida?) .....
  4. Valitsus koostab (mille?) .....
  5. Töötü leidis (mille?) .....
  6. Riigiteenistujad nõuavad (mida?) .....
  7. Vabatahtlikud koristavad (mida?) .....

dokumendid, kliimamuutused, töökoht, Eestimaa, palgatõus, riigieelarve, töövihik, seadus

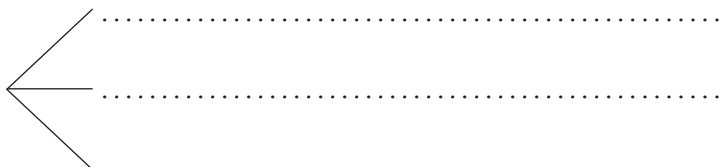
- Seda sõna lauses, millele **tegevus on sihitud** (austavad seadust, täidab dokumendi) või mis on tegevuse tulemuseks, nimetatakse **sihitiseks**.
- **Sihitis on öeldise laiend.**
- Sihitis vastab küsimustele *kelle? mille?, keda? mida?, kes? mis?.*

Näiteks. Maris loeb läbi (mille?) raamatu.

Peremees tahab võtta (keda?) õuekoera.

(mis?) Korter müüakse ära.

314. Jooni alus ja öeldis. Laienda tegusõna sihitisega.

1. Noorukid mängivad (mida?)

2. Perenaised valmistavad (*mida?*)

3. Hiired närisid ära (*mille?*)

315. A. Täpsusta tegevust tegija(te)ga (lisa alus või alused).

B. Laienda tegevust kolme erineva sihitisega.

	Alus (<i>kes? mis?</i>)	Öeldis	Sihtis (<i>kelle? mille?, keda? mida?</i>)
1.	<i>Kaia ja Rita</i>	õmblevad	<i>peokleidi, suvejaki, seeliku</i>
2.		meisterdame	
3.		koristasid ära	
4.		harjutan	
5.		abistasid	
6.		värvivad ära	
7.		ehitame	
8.		tervitas	
9.		praadis	
10.		kirjutavad	

C. Täpsusta öeldist kohamäärusega.

Kirjuta iga tegusõnaga üks lause vihikusse.

Näide. Kaia ja Rita õmblevad (kus?) tööõpetuse klassis (mida?) peokleiti.

316. A. Jooni lauses alus ja öeldis. Pane sihtis lauses sobivasse käändevormi.

Näide. Ratsasportlane saduldas (*võistlushobune*) ..... võistlushobust.....

1. Üldarst uuris (*patsient*) .....
2. Letitöötajad teenindasid (*kliendid*) .....
3. Peremees õlitas (*puiterrass ja aiämööbel*) .....
- .....
4. Noormehed õigustasid oma (*käitumine*) .....
5. Aednikud istutasid (*hekitaimed ja ilupõõsad*) .....
- .....
6. Kuller toimetas kohale (*postipakk ja kiri*) .....
7. Korstnapühkija puhastas (*korstnad ja lõõrid*) .....
8. Köögitöoline desinfitseeris (*tööpinnad ja köögitarvikud*) .....
- .....

B. Laienda öeldist viisimäärusega (*kuidas?*). Kirjuta laused vihikusse.

Näide. Ratsasportlane saduldas *hoolikalt* võistlushobust.

Nimisõna laiendamine lihtlauses

Pane tähele!

Pane tähele, kuidas saame lihtlauset laiendada.

Marta loeb raamatut.

Väike **Marta** loeb raamatut.

Väike **Marta** loeb lustakat raamatut.

Väike õde **Marta** loeb lustakat raamatut

Sõstrasilmne väike õde **Marta** loeb lustakat raamatut.

Sõstrasilmne väike õde **Marta** loeb seda lustakat raamatut.

Sõstrasilmne väike õde **Marta** loeb selle lustaka raamatu teist osa.

Lihthlauses saame **nimisõnu laiendada** (vaata viimast lauset)

- **omadussõnade** (väike, lustakas, huvitav, sõstrasilmne),
- **nimisõnade** (õde),
- **asesõnade** (seda, selle) ja
- **arvsõnade** (teist) abil.

Nimisõna laiendit nimetatakse **täiendiks**.

Omadussõna nimisõna laiendina

Tuleta meelde!

Omadussõna käändub koos järgneva nimisõnaga.

*Näiteks: vapratele võistlejatele, osavatest töömeestest,
värvikirevale siidisele kangale, lõhnavatel tulipunastel roosidel*

317. A. Kirjuta omadussõna sõnaühendisse sobivas käändevormis.

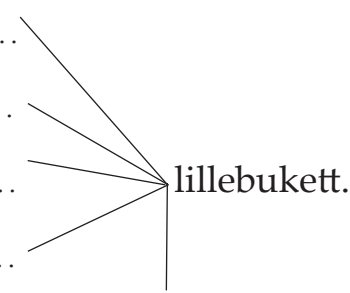
- 1) (*usin*) ..... reporteritele
- 2) (*lahke*) ..... arstist
- 3) (*kuri*) ..... valvekoerale
- 4) (*aktiivne*) ..... eluviisiga
- 5) (*kitsi*) ..... peremeest

B. Lisa omadussõna juurde sobivaid nimisõnu.

- 6) ilusate ....., ..., ...
- 7) julgete ....., ..., ...
- 8) tarkadele ....., ..., ...
- 9) imekaunist ....., ..., ...
- 10) suurejoonelise ....., ..., ...

318. Laienda lauset erinevate omadust väljendavate sõnadega.

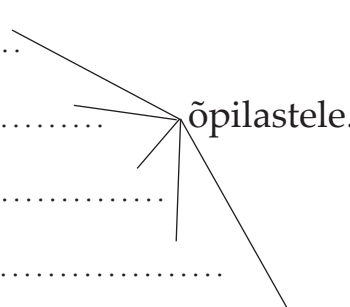
missugune?

1. Peolauda kaunistas ...imekena.....
  2. Pruutpaari autot ehtis .....
  3. Sünnipäevalapse käes oli .....
  4. Ootesaali muutis kaunimaks .....
  5. Koolilõpetajate aktusesaali tegi pidulikumaks .....
-
- lillebukett.

missuguseid?

6. President tervitab röömsameelseid.....
  7. Vihm ei sega .....
  8. Dirigendid juhendavad .....
  9. Rongkäigus näeme .....
  10. Laulupeo ajal on pealinnas palju .....
-
- laulupeolisi.

missugustele?

11. Tänukirju jagati tublidele ja aktiivsetele.....
  12. Märkus tehti ..... või .....
  13. Kiituskirju jagati ..... ja .....
  14. Tänuõnu öeldakse ..... ning .....
  15. Teatripiletid kingitakse ..... või .....
-
- õpilastele.

319. Loe laused. Laienda lauses tumedalt trükitud nimisõnu sobivate omadussõnadega harjutuse lõpust.

Karu

1. Karu on (*missugune?*) ..... **massiivne** .....

loom. 2. Ta on .....

karvaga. 3. Karul on .....

saba. 4. Karupoegadel on kaela

ümber ..... **krae**.

5. Karu on Eesti mandriosal küllaltki

..... **loom**. 6. Need metsloomad eelistavad elada

..... **metsades**. 7. Karud liiguvad ringi enamasti öösel,

päeval nad magavad kuskil ..... **heina** sees või mõnes

muus ..... **kohas**. 8. Elusaid loomi tapavad karud suhteliselt

harva eelistades ..... **lihale** kergelt roiskunud liha.

9. Talveuinaku ajal novembrist aprillini on karudel .....

kehatemperatuur. 10. Talvel on karudel .....

ainevahetus. 11. Emaslooma talveuinaku ajal sündinud .....

ja ..... **karupojad** suudavad ennast vaevu piima imemiseks

ema nisadeni vedada. 12. Emaslooma hoole all on .....

ning ..... **pojad** kolmanda eluaastani.

suur, tavaline, valge, massiivne, noored, kogenematud, väikesed, lühike, tumepruun, varjuline, kõrge, madal, aeglane, abitu, värske

bio.edu.ee/loomad/imetajad/ põhjal

320. A. Loe tekst läbi. Jooni omadussõnad, mis täpsustavad lauses nimisõnu.
 Ühenda nimisõna ja selle täiend.

Orav

1. Orava pikakarvaline saba on kehast veidi lühem.
2. Suvel on orav punakaspruuni värvusega.
3. Talvel on loomake hallikaspruuni värvusega.
4. Pikkade varvaste abil suudab loomake puudel kiiresti liikuda.
5. Suur kohev saba võimaldab oraval puu ladvast alla hüpata.
6. Kohev saba aitab hüppe ajal hoogu pidurdada.
7. Oravad on päevase eluviisiga.
8. Nad kuuluvad segatoiduliste loomade hulka.
9. Oravad koguvad hoolsalt talviseid toiduvarusid.
10. Orav teeb okstest sooja pesa tüve lähedale puu latva.
11. Pesa vooderdab ta kuiva rohuga.
12. Isegi väga külma ilmaga ei lange temperatuur pesas eriti madalale.

B. Kirjuta nimisõna koos täiendiga tabelisse algvormis.

Omadussõna	Nimisõna
<i>pikakarvaline</i>	<i>saba</i>

Nimisõna täiendina

Loe sõnaühendid. Mis küsimusele vastab tumedalt trükitud sõna?

Andruse töövihik
kasvuhoone luuk

õpilaste tööd
vanaisa talu

321. A. Täienda nimisõna nimisõnaga ja omadust väljendava sõnaga.

B. Kirjuta iga sõnaühendiga lause.

kelle? missugused?

naabrimehe kadunud

dokumendid

1. ....

2. ....

3. ....

kelle? missugustest?

huvijuhi põnevatest

ideedest

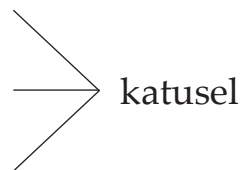
1. ....

2. ....

3. ....

mille? missugusel?

katlamaja remonditud .....

1. ....

2. ....

3. ....

Arvsõna täiendina

Loe sõnaühendid. Mis küsimusele vastab tumedalt trükitud sõna?

kuues tund
viimasest koolikellast

esimesel korrusel
teist kohta

322. A. Täpsusta nimisõna.

B. Kasuta sõnaühendeid lausetes. Kirjuta laused vihikusse.

1) (*mitmes?*) ..... (*missugune?*) ..... kooliaasta

2) (*kelle?*) ..... (*mitmes?*) ..... medal

3) (*mitmes?*) ..... (*kelle?*) ..... võistlustöö

4) (*kelle?*) ..... (*mitmes?*) ..... töökoht

5) (*mille?*) ..... (*mitmendal?*) ..... leheküljel

6) (*mitmendat?*) ..... (*missugust?*) ..... ülesannet

7) (*mitmendaks?*) ..... (*missuguseks?*) ..... eksamiks

Asesõna täiendina

Loe sõnaühendid. Pane tähele, et nimisõna saame täpsustada asesõnaga.

see tõendusmaterjal
tema sõiduautoga

tollest majast
niisuguste lugude

323. Loe laused. Täienda tumedalt trükitud nimisõnu sobivas vormis asesõnadega **see, tema, iga, too, niisugune, oma**.

1. Õpetaja hoiab käes Kadri tunnistust. .... **tunnistusel** on kõik viied.
2. Mardi isal on sajandivanune sõiduauto. .... **autosid** on Eestis vaid paar tükki.
3. Kermo on kirglik loodushuviline. .... **photokogu** sisaldab mitmeid ülesvõtteid Eestis kasvavatest haruldastest taimedest.
4. Jaan laenas raamatukogust puutööraamatu. .... **raamatus** õpetatakse meisterdama linnumaja.
5. Täna oli koolis spordipäev. Spordipäeva lõpus anti ..... **õpilasele** teed ja küpsist.
6. Maarika näitas eemal asuvat maja. .... **majas** oli kunagi sündinud tema vanaema.
7. Eestlastena oleme uhked, et saame elada ..... **maal**.

324. Loe laused. Vali lünka sobiv sõna harjutuse lõpust.
Pane see õigesse käändevormi.

Näide. .... **Teatrimaja** ..... **uksed** avatakse tund aega enne etenduse algust.

1. .... **üldkoosoleku** ajaks pannakse koolis üles õpilastööde näitus.

2. .... **õpetaja** sõidab ..... **kooli-vaheajal** Egiptusesse.
3. .... **korvpallivõistluse** võitis teist aastat järjest meie kool.
4. .... **kampania** „Ole nähtav!“ eesmärgiks on anda teavet helkuri kandmise vajalikkusest pimedal ajal.
5. .... **vastuvõtule** saab registreeruda läbi interneti või helistades registratuuri.
6. .... **seaduse** kohaselt arvestatakse töötaja välja-teenitud palgast maha tulumaks.
7. Loomade toitmine ..... **territooriumil** on rangelt keelatud!
8. .... **raamatukokku** tuleb laenutatud raamatud tagastada hiljemalt 10. juuniks.
9. .... **aktus** toimub ..... **seltsi-maja** suures saalis.

koolilõpetajad, kool, loomaaed, tööleping, talvine, vald, koolidevaheline, maanteamet, eriarst, lapsevanemad, matemaatika

325. Laienda lihtlauseid küsimustele toetudes.

Kirjuta laiendatud lihtlauseid vihikusse.

Näide. Sõber ehitab.

.Minu hea. (kelle? missugune?) sõber ehitab (millest? mida?) palkidest elumaja.

1. (missugune?) **Mart loeb** (millal? kus? mida?)
2. (kelle?) õde **Riina oskab valmistada** (missugust? mida?)
3. (kes?) **Juhan valmistub** (kuidas? milleks?)
4. (kelle?) **vend ostab** (millal? missuguse? mille?)
5. (missugune?) **ametnik kontrollib** (kuidas? mida?)

KOONDLAUSE

Loe laused. Pane tähele tumedalt trükitud sõnavorme.

1. Ellen Niit (*kes?*), Eno Raud (*kes?*), Edgar Valter (*kes?*), Leelo Tungal (*kes?*), Aino Pervik (*kes?*) ja Heljo Mänd (*kes?*) on kirjutanud lasteraamatuid.
2. Heljo Mänd on kirjutanud lastele **luuletusi** (*mida?*), **jutustusi** (*mida?*) ja **näidendeid** (*mida?*).
3. Eno Rauda loodud Naksitrallid on **naljakad** (*missugused?*), **loodussõbralikud** (*missugused?*) ning **abivalmid** (*missugused?*) tegelaskujud.

- **Korduvate lauseliikmetega lause** (Ellen Niit, Eno Raud, Edgar Valter, Leelo Tungal ja Heljo Mänd ...) **on koondlause.**
- Korduvad lauseliikmed samas koondlauses **vastavad samale küsimusele.**

326. Loe laused. Kirjuta sulgudesse, mis küsimusele vastavad tumedalt trükitud sõnad.

Tööleping

Näide. Tööd tehakse **töölepingu** (*.mille?*), **käsunduslepingu** (*..mille?..*) või **töövõtulepingu** (*.mille?..*) alusel.

1. Töölepingus fikseeritakse töötegemise **koht** (.....?), **aeg** (.....?) ja **viis** (.....?).
2. Töölepingu järgselt kasutab töötaja töö tegemiseks tööandja **töövahendeid** (.....?), **materjale** (.....?) ja **seadmeid** (.....?).
3. Töölepingusse pannakse kirja ka **töötasu** (.....?), **tööaeg**

- (.....?) ja **tööülesanded** (.....?).
4. Enne töölepingu allkirjastamist tuleb **aega võtta** (.....?) ja see põhjalikult **läbi lugeda** (.....?).
  5. Tööandjal puudub üldjuhul õigus küsida infot **pereplaneerimise** (.....?) ja **veendumuste** (.....?) kohta.
  6. Enne töölepingu sõlmimist tuleb tutvuda **tööülesannetega** (.....?), **palgatingimustega** (.....?), puhkuse **tingimustega** (.....?) ning töökorralduse **reeglitega** (.....?).
  7. Tööandja peab töötajat töölepingu andmetest teavitama **selgelt** (.....?) ja **arusaadavalt** (.....?).
  8. Töötaja peab olema teadlik katseaja **pikkusest** (.....?) ja **tingimustest** (.....?).
  9. Tööleping allkirjastatakse **omakäeliselt** (.....?) või **digitaalselt** (.....?).

327. A Loe laused. Jooni korduvad lauseliikmed.

B. Kirjuta lause lõppu, mis küsimusele vastavad korduvad lauseliikmed.

CV ehk elulookirjelduse koostamine

Näide. Elulookirjeldus on vajalik esitada töökohale või praktikakohale kandideerimiseks. (.....**kuhu?**.....)

1. CV **tuleb koostada** hoolikalt, läbimõeldult ja korrektselt. (.....)
2. CV **ei tohi sisaldada** kirjavigu ega faktivigu. (.....)
3. CV-sse **märgitakse** just kanditeeritava koha jaoks olulised koolitused, kursused või projektid. (.....)
4. CV-le **võib lisada** kaaskirja või motivatsioonikirja. (.....)

5. Motivatsioonikirja **eesmärk on rõhutada** kandideerija sobivust ja kogemust antud töökohale. (.....)
6. CV-s **ei ole kohustus märkida** oma vanust, perekonnaseisu, sugu ja rahvust. (.....)
7. Isikuandmetest **tuleb** CV-sse **märkida** enda tegelik elukoht, e-posti aadress ja telefoninumber. (.....)
8. Elulookirjeldusse **märgitakse** lõpetatud koolid, koolitused, huvitegevus, õpilasvahetused. (.....)
9. Töökogemuste all **loetletakse üles** töökohad, praktikakohad ja vabatahtlik töö. (.....)
10. Lisainformatsioonina **märgitakse** CV-sse enda harrastused, tähelepanuväärsemad saavutused ning muud lisakogemused. (.....)
11. Mõnikord **on otstarbekas** CV-s **välja tuua** võõrkeelte oskus ja arvutikasutamise oskus. (.....)

328. Täienda lauseid nii, et saad koondlause.

Eestimaast

Näide. Sellel veerandil rääkisime loodusõpetuse tundides Eestima taimedest,

loomadest..... ning *maavaradest*.....

1. Suuremad Eestima järved on ..... ja ..... järv.
2. Pikemad Eestima jõed on ....., ... ning .....
3. Eesti kolm suuremat linna on ....., ... ja .....
4. Eestima neli suuremat saart on ....., ..., ... ja .....

5. Meie metsades kasvab ..... ja .....
6. Okaspuudest on levinud ..... ja .....
7. Lehtpuudest leidub meie metsades ....., ..., ..., ..., ...
8. Eestis leidub loodusvaradest ....., ..., ...
9. Eesti naaberriik lõunas on ....., idas ....., põhjas ..... ja läänes .....
10. Füüsilisel kaardil tähistatakse maismaa pinnavorme ..... ja ..... toonidega.

Pane tähele!

Pane tähele kirjavahemärkide ja sidesõnade kasutamist koondlauses.

- Kased, lepad, tammed **ja** vahtrad on meie metsades levinud lehtpuud.
- Okaspuudest leidub meil kõige enam kuuski **ning** mände.
- Eestimaal ei leidu rauda, vaske **ega** kulda.
- Mänd **ehk** pedajas on Eesti kõige tavalisem metsapuu.
- Kas Eesti maapõues leidub põlevkivi **või** kivisütt?

- Koondlauses eraldame korduvad lauseliikmed komaga.
- Kui korduvaid lauseliikmeid seovad sidesõnad **ja, ning, ega, ehk, või, nii ... kui ka**, siis nende ette **koma ei panda**.

Pane tähele!

Pane tähele, et sidesõnad **ja** ja **ning** on **samatähenduslikud**.

Sidesõnu **ja / ning** kasutame siis, kui nimetatu käib kõigi kohta.

Näiteks:

Kevadises looduses võis eristada metsvindi, ööbiku, kuldnoka **ja** põldlõokese laulu. =
Kevadises looduses võis eristada metsvindi, ööbiku, kuldnoka **ning** põldlõokese laulu.

329. Loe laused. Täienda neid nii, et tekiks koondlause. Kirjuta koma, kuhu vaja.

Näide. Anton Hansen Tammsaare, *Juhan Liiv* ja *Eduard Vilde* on eesti kirjanikud.

1. Lennart Meri ja ..... on olnud Eesti Vabariigi presidendid.
2. Ajalehed „Postimees“ ja ..... ilmuvad iga päev esmaspäevast laupäevani.
3. Erki Nool ..... ning ..... on võitnud olümpiamängudel kuldmedali.
4. Näitlejad ja ..... esinevad heategevuslikul üritusel.
5. Korvpall ja ..... on populaarsed pallimängualad.
6. Laulupeol esinesid meeskoorid ..... ning .....
7. Eestit ..... ja ..... nimetatakse ka Baltiriikideks.
8. Tartu ..... ning ..... on Lõuna-Eesti suuremad linnad.

330. Loe laused. Täienda lauseid kahe korduva lauseliikmega.

Kasuta sidendeid *ja*, *ning*. Pane koma, kuhu vaja.

Näide. Eestimaal kasvavad (*mis?*) okaspuumetsad, ... *segametsad* ..... ja
..... *lehtpuumetsad* .....

1. Kevadised metsaalused kirendavad kollakatest, ...
..... lilledest.
2. Eestimaa metsades õitsevad kevadel sinililled .....
.....

3. Meie metsadest saab suvel korjata **maasikaid** .....
- .....
4. Suurematest metsloomadest võib siin kohata **põtru** .....
- .....
5. Suviti meeldib paljudele metsas **telkida** .....
- .....
6. **Loodussõbraliku** .....
- ..... matkamehe telgiplatsile ei jää maha rämpsu.

331. Loe laused. Täienda neid nii, et tekiks koondlause. Kirjuta koma, kuhu vaja.

Näide. Koolipeol õpilased laulsid, ... *tantsisid* ..... ja ..... *näitlesid* .....

1. Akna taga tuul ulus .....
2. Tormine meri vahutab ..... hirmuäratavalt.
3. Hommikul me tõuseme .....
- ..... kooli.
4. Vahetunni ajal õpilased .....
- .....
5. Pahur inimene toriseb ..... teiste inimestega.
6. Talvisel spordipäeval õpilased suusatasid .....
- .....
7. Kokad köögis küpsetavad .....
- .....
8. Töökojas poisid hõõveldavad .....
- ..... hoolega.

- Mis lauseliikmeks on korduvad sõnad?

332. Moodusta antud sõnadest koondlaused.

Näide. laevu, lennukeid, ronge

Eestimaal kasutatakse kaubaveoks laevu, lennukeid ja ronge.

- 1) istutame, rohime, kastame
- 2) siidist, sitsist, linasest
- 3) jäiselt, kõledalt
- 4) uues, avaras, puhtas
- 5) ausameelne, sõbralik, abivalmis
- 6) kuuski, mände, kadakaid
- 7) ujutakse, päevitatakse, lõõgastutakse

Pane tähele!

Loe laused ridade kaupa. Pane tähele, kuidas kasutatakse koondlauses sidesõnu

ja / ning ja *ega* .

<i>ja / ning</i>	<i>ega</i>
Janek on lugenud „Naksitralle“, „Kunksmoori“ ja „Pokuraamatut“.	Kalle ei ole lugenud „Naksitralle“, „Kunksmoori“ ega „Pokuraamatut“.
Meie aias õitsevad kevadel tulbid, nartsissid ja pojengid.	Meie aias ei õitse kevadel tulpe, nartsisse ega pojenge.
Klaarika oskab mängida klaverit ja puhuda flööti.	Karina ei oska mängida klaverit ega puhuda flööti.
Marta on alati viisakas ning tähelepanelik.	Siina ei ole alati viisakas ega tähelepanelik.
Tarmo tegi oma töö ära õigeaegselt ning korralikult.	Mati ei teinud oma tööd ära õigeaegselt ega korralikult.

- **Eitavas kõnes** kasutame koondlauses sidesõna **ega**.
- *ega* ette koma ei panda.

333. Loe laused. Muuda laused eitavaks. Kirjuta eitavad laused vihikusse.

Näide. Tõnisel **on** selle ameti jaoks piisav töökogemus **ja** elukogemus.

*Tõnisel ei ole selle ameti jaoks piisavat töökogemust **ega** elukogemust.*

1. Sirli oskab kasutada arvutiprogramme Word ja Excel.
2. Liliann räägib rahuldaval tasemel inglise, vene ja soome keelt.
3. Stig kuulub motoklubisse ja noorte heategevusühingusse.
4. Töötaja elulookirjelduses oli korrektselt kirjas kontakttelefon ja e-posti aadress.
5. Toomas on lõpetanud põhikooli ja kutsekooli.
6. Ehitusfirma otsib maalreid, müürseppasid ja elektrikke.
7. Peetri töölepingus on täpselt kirjas tema õigused ja kohustused.
8. Töölepingus on kirjas katseaja pikkus ja töölepingu kestus.

334. Loe laused. Kirjuta lünka sidesõna **ja või **ega**.**

Elulookirjeldus ehk CV

1. CV ei tohi sisaldada kirjavigu ..... faktivigu.
2. Elulookirjelduses on oluline informatsiooni selgus ..... täpsus.
3. Andmed peavad olema esitatud lihtsalt ..... arusaadavalt.
4. Hea tava kohaselt koostatakse CV mustas kirjas ..... enamlevinud kirjašriftis.
5. CV-d ei esitata värvilisel ..... mustriksel paberil.
6. CV trükitakse A4 formaadis valgele ..... puhtale paberile.
7. CV-sse ei kirjutata ebaolulist ..... sisutühja infot.
8. CV-sse pannakse kirja kontaktandmed, hariduskäik, töökogemus ..... hobid.

Kontrolli: ringita nende lausete järjekorranumbrid, kus kasutasid sidesõna *ega*. Põhjenda, miks kirjutasid lünka *ega*.

Pane tähele!

Loe laused. Pane tähele, kuidas kasutatakse koondlauses sidesõnu **ehk** ja **või**.

ehk	või
Eestis kasvab looduslikult 20 liiki pajusid ehk remmelgaid.	Osa pajuliike ei kasvagi suuremaks kui mustikataim või pohlataim.
Pärna ehk niinepuu õitest saavad mesilased väga palju head nektarit.	Kas Sa soovid pärnaõie teed või nurmenuku teed?
Nurmenukul ehk pääsulillel on meie rahvasuus üle 200 erineva nime.	Nurmenuku kuldkollaseid õisi võib näha õitsemas pargimurus või niidul.
Karu ehk mesikäpp on meie metsades küllaltki tavaline loom.	Tavaliselt sünnib karuemat korraga üks või kaks poega.
Karusmarja ehk tikrit kutsub rahvasuu ka põhjamaa viinamarjaks.	Tikritest valmistatakse moosi, mahla või kompotti.

- Sidesõna **ehk** seob samatähenduslikke sõnu (karu ehk mesikäpp).
- Sidesõna **või** seob erineva tähendusega sõnu (pargis või metsas).
- Sidesõnade **ehk** ja **või** ette koma ei panda.

335. A. Loe laused. Otsusta, kas kirjutad lünka sidesõna **ehk** või **või**.

1. Töökohale kandideerimisel viiakse tööandja poolt läbi **küsitlus** .....
intervjuu.
2. Kas minna õhtul **teatrisse** ..... **kinno**?
3. Lapsed kilkasid rõõmsalt **karussellil** ..... **pöördkiiel**.
4. Ajalehes ilmus **karikatuur** ..... **pilkepilt** meie valitsuse juhust.
5. Liina ja Maris lähevad peale põhikooli lõpetamist õppima **pagariks**
..... **kokaabiks**.
6. Elulookirjelduse võib töökohale kandideeriija saata tavalise **posti** .....
e-posti teel.

7. Tööandjaga saab ühendust võtta **mobiiltelefoni** ..... **interneti-telefoni** vahendusel.
8. Tark ei riputa väga isiklikke fotosid ja tekste üles interneti **suhtlusportaalidesse** ..... **blogidesse**.
9. Postkasti pandi teatis postkontorisse saabunud **panderolli** ..... **postipaki** kohta.
10. Kas joote kohvi **koorega** ..... **mustalt**?
11. Eesti on **suveräänne** ..... **iseseisev** riik.
12. Täpsema info saamiseks **helistage kliendihaldurile** ..... **külastage internetis meie ettevõtte kodulehekülge**.

B. Kirjuta lausetest välja kõik samatähenduslikud sõnapaarid algvormis.

- 1) *küsitlus ehk intervjuu* .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....
- 5) .....

336. A. Loe laused. Otsusta, kas kirjutad lünka sidesõna **ehk**, **või** või **ega**.

1. Pangakaardi koode ei tohi öelda tuttavatele, sugulastele ..... sõpradele.
2. CV ..... elulookirjeldus on töökohale kandideerija esimene „visiitkaart“.
3. Noortekeskuses on noortele mõeldud infotund iga kuu viimasel reedel ..... iga kuu esimesel laupäeval.
4. Töötada võib täistööajaga ..... osalise tööajaga.
5. Kokkuleppeliselt võib töötada osalise ..... lühema tööajaga.
6. Töötaja peab nädalas puhkama järjest vähemalt 48 tundi ..... kaks ööpäeva.

7. Vastavalt kokkuleppele tööandjaga võib kogu puhkuse välja võtta korraga ..... osade kaupa.
8. Tööandja ..... töötaja ei tohi rikkuda töölepingu tingimusi.

B. Ringita nende lausete järjekorranumbrid, kus kasutasid sidesõna **või** (3 lauset). Põhjenda valikut.

C. Jooni öeldis lausetes, kus kasutasid sidesõna **ega**. Põhjenda sidesõna valikut.

Pane tähele!

Loe laused. Pane tähele sidesõnade **kuid** ja **vaid** kasutamist lauses.

kuid	vaid <i>Esimeses lauseosas on eitus.</i>
Töö oli raske, kuid huvitav.	Töö <u>ei olnud</u> lihtne, vaid (oli) üsna keeruline.
Ilm oli ilus, kuid tuuline.	Ilm <u>ei tundunud</u> jahe, vaid (tundus) lausa pakaseline.
Liisul oli seljas lihtne, kuid maitsekas riietus.	Klaara <u>ei kandnud</u> seelikut, vaid (kandis) pükse.

- Sidesõnad **kuid** ja **vaid** **vastandavad** midagi millelegi (on raske, kuid huvitav; ei olnud lihtne, vaid üsna keeruline).
- Sidesõnade **kuid** ja **vaid** ette **paneme koma**.
Ilm on ilus, **kuid** tuuline.
Nad ei sõida Tallinnasse bussiga, **vaid** rongiga.
- Sidesõna **vaid** kasutame siis, kui **esimeses lauseosas on eitus**.
Kaarel **ei telli** suppi, **vaid** tellib prae.

337. A. Loe laused. Kirjuta lünka sidesõna **kuid** või **vaid**.

Ära unusta panna koma, kuhu vaja.

B. Kirjuta B lause ette +, kui selle mõte on samasugune nagu A lausel ja –, kui mõte on erinev.

1. A. Ema tervis oli hea ..... mitte ideaalne.
 B. Ema tervis oli väga hea.
2. A. Matk oli väsitav ..... lõbus.
 B. Matk oli väsitav ja samaaegselt ka lõbus.
3. A. Karla hinded ei paranenud ..... muutusid kehvemaks.
 B. Karla hakkas õppima järjest halvemini.
4. A. Õpetaja hinnang kontrolltöö sooritusele oli negatiivne ..... minule ootuspärane.
 B. Olin üllatunud, et õpetaja polnud minu kontrolltööga rahul.
5. A. Me ei käinud eile õhtul kinos ..... käisime teatris.
 B. Eile õhtul käisime teatris.
6. A. Koju jõudes olid nad väsinud ..... õnnelikud.
 B. Nad jõudsid koju väsinult, aga olid ikkagi õnnelikud.
7. A. Laps ei taha süüa suppi ega praadi ..... ainult magustoitu.
 B. Laps sööb vastumeelselt suppi, praadi ja magustoitu.
8. A. Vihma sadas ..... päike paistis.
 B. Päike paistis vihmase ilmaga.

338. Vali lünka sidesõnad **ehk, või, ega, kuid, vaid**. Põhjenda suuliselt sidesõna valikut. Pane komad, kuhu vaja.

A.

1. Ma ei ole kunagi kohanud metsas karu ..... hunti.
2. Hunt ..... hallivatimees sarnaneb kõige enam lambakoerale.
3. Olen kohanud metsas kitse ..... mitte põtra.
4. Kas sa oled kohanud metsas karu, hunti, kitse ..... põtra?
5. Põõsaste vahel ei olnud kits ..... hoopis põder.

B.

6. Ta tunneb hästi loomi ..... linde mitte.
7. Ta ei tee vahet varblasel ..... tihasel.
8. See lind ei ole varblane ..... on tihane.
9. Kas see lind toidumaja juures on varblane ..... tihane?
10. Linnukesed toidumaja juures on varblased ..... värvukesed.

LIITLAUSE

Loe laused. Pane tähele, kuidas moodustatakse liitlauseid.

Lihtlauseid	Liitlauseid
<ol style="list-style-type: none"> 1. Mets <u>annab</u> inimesele ehitusmaterjali. 2. Metsast <u>saame</u> ka küttepuitu.	Mets <u>annab</u> inimesele ehitusmaterjali, metsast <u>saame</u> ka küttepuitu. Mets <u>annab</u> inimesele ehitusmaterjali ja metsast <u>saame</u> ka küttepuitu.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Mets <u>rikastab</u> õhku hapnikuga. 2. Mets <u>puhastab</u> õhku kahjulikest lisanditest.	Mets <u>rikastab</u> õhku hapnikuga ning <u>puhastab</u> õhku kahjulikest lisanditest.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Metsaõhk <u>on</u> puhas. 2. Metsa alla <u>rajatakse</u> puhke- ja ravikeskusi.	Metsaõhk <u>on</u> puhas ja seepärast <u>rajatakse</u> metsa alla puhke- ja ravikeskusi.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Mets <u>annab</u> inimesele palju kasulikku. 2. Inimene <u>peab</u> samuti metsa eest <u>hoolt kandma</u>.	Mets <u>annab</u> inimesele palju kasulikku, kuid inimene <u>peab</u> samuti metsa eest <u>hoolt kandma</u> .
<ol style="list-style-type: none"> 1. Inimene <u>ei tohi</u> metsa ainult maha võtta. 2. Ta <u>peab</u> seda ka juurde <u>istutama</u>.	Inimene <u>ei tohi</u> metsa ainult <u>maha võtta</u> , vaid ta <u>peab</u> seda ka juurde <u>istutama</u> .

1. Metsast <u>saab</u> inimene ehitus- ja küttematerjali. 2. Mets <u>annab</u> lisaks sellele vitamiinirikkaid seeni, marju, pähkleid.	Metsast <u>saab</u> inimene ehitus- ja küttematerjali, aga mets <u>annab</u> lisaks sellele vitamiinirikkaid seeni, marju, pähkleid.
1. Inimene <u>kannab hoolt</u> metsa eest. 2. Mets <u>kannab hoolt</u> inimese eest.	Kui inimene <u>kannab hoolt</u> metsa eest, siis mets <u>kannab hoolt</u> inimese eest.
1. Metsamaterjal <u>on</u> suure väärtusega. 2. Tänapäeval <u>ei tule</u> peaaegu ükski tööstusharu <u>toime</u> puiduta.	Metsamaterjal <u>on</u> suure väärtusega, sest tänapäeval <u>ei tule</u> peaaegu ükski tööstusharu <u>toime</u> puiduta.
1. Mets <u>kaunistab</u> loodust. 2. Me <u>ei väsi</u> loodust <u>imetlemast</u> .	Mets <u>kaunistab</u> loodust, mida me <u>ei väsi</u> imetlemast.

- **Liitlause koosneb kahest või mitmest lihtlausest.**
- Lauseid saab liita koma või sidesõna abil. Sidesõnad on näiteks **ja, aga, vaid, kuid, kui ..., siis, kust, mis.**
- Lihtlauseid, millest liitlause koosneb, nimetatakse **osalauseteks.**
- Igal osalausel on oma öeldis.

339. Loe liitlused. Jooni öeldised. Mis lausetest on moodustatud antud liitlused? Kirjuta lihtlused.

	Liitlused	Lihtlused
Näide.	Mari <u>oli</u> unine ja ta <u>haigutas</u> .	<i>Mari oli unine. Ta haigutas.</i>
1.	Tütarlaps oskab viisakalt käituda ja katab haigutades suu käega.	

2.	Kui Mari aevastab, siis paneb ta käe suu ette.	
3.	Kõvahäälne matsutamine söögilauas on ebaviisakas käitumisviis, mida Mari endale kunagi ei luba.	
4.	Mari sööb lõunat koolisööklas, kus ta on sageli märganud ebaviisakat käitumist.	
5.	Viisakas inimene ei kõnni tuttavatest vaikides mööda, vaid tervitab neid.	
6.	Hästi kasvatatud tütarlapsena tervitab Mari tuttavaid vastutulijaid ning vaatab seejuures tulijale sõbralikult naeratades otsa.	
7.	Vahel Mari vihastab mõne rumala inimese peale, aga ta ei näita seda välja.	
8.	Mari oskab halbu asju öelda viisakas toonis ega püüa seejuures kedagi halvustada.	
9.	Kui Maril on tuju halb, siis ei ela ta seda teiste peal välja.	
10.	Mari on mõnikord kaaslasti tahtmatult solvanud, kuid ta on siis alati ka vabandanud.	

340. A. Loe laused. Tõmba ring ümber sõnadele, mille tähendust sa ei tea.

Aruta õpetajaga nende sõnade tähendust.

B. Jooni lauses öeldised. Kirjuta lause lõppu sulgudesse, kas tegemist on lihtlausega (*liht*) või liitlausega (*liit*).

Kodukeemia

Näide. Reklaamid kutsuvad meid ostma kodukeemiat, mis aitab majapidamise puhtana hoida. (*liit*.....)

1. Paljud inimesed ei teadvusta kodukeemiaga seotud riske. (.....)
2. Igasugune kodukeemia tähendab ka ohtlikke kemikaale. (.....)
3. Meie kodudes olevad keemilised ained võivad mõju avaldada alles aastakümnete pärast või avalduvad terviseprobleemid järeltulevatel põlvedel. (.....)
4. Võimalusel tuleks eelistada loodustooteid. (.....)
5. Vältida tuleks igasuguste lõhnavate õhuvärskendajate kasutamist. (.....)
6. Õhuvärskendajad sisaldavad vähkitekitavaid mürgiseid aineid, mis on eriti ohtlikud lastele. (.....)
7. Õhuvärskendajaga lõhnastatud kodu ei lõhna hästi, kuid puhas ja õhutatud kodu lõhnab hästi. (.....)
8. Mööblipuhastusvahendid sisaldavad kemikaali, mis tekitab astmat. (.....)
9. Mööblit võiks puhastada hoopis väga nõrga äädikalahusega. (.....)
10. Vaibapuhastusvahendid talletuvad vaibamustrisse. (.....)
11. Puhastusvahendid puhastavad ära vaiba, kuid nende jäägid imuvad sealt aeglaselt ümbritsevasse keskkonda. (.....)
12. Kui kasutame vaibapuhastusvahendeid pidevalt suurtes kogustes, siis võivad nad põhjustada maksa- ja neerukahjustusi. (.....)

13. Lõhnastatud pesupulbriga on tore pesu pesta, aga tõeliselt puhas pesu peaks olema lõhnatu. (.....)
14. Paljusid pesupulbreid valmistatakse petrooleumitööstuse jääkmaterjalidest. (.....)
15. Jääkmaterjalid ei ole sugugi looduslikud. (.....)

puhaselu.blogspot.com põhjal

Rindlause

Loe laused. Pane tähele, kuidas on moodustatud liitlauseid.

	Liitlause skeem	Näitelause	Sidesõna	Koma kasutamine sidesõna ees
1.	<u>öeldis</u> , <u>öeldis</u>	<u>Heliseb</u> koolikell, tund <u>algab</u> .	Järjestikused osalaused võime siduda koma abil.	
2.	<u>öeldis</u> ja <u>öeldis</u> <u>öeldis</u> ning <u>öeldis</u>	<u>Heliseb</u> koolikell ja tund <u>algab</u> . <u>Heliseb</u> koolikell ning tund <u>algab</u> .	Järjestikused osalaused võime siduda ja, ning abil.	Sidesõnade ja, ning, ega, või ette tavaliselt liitlause KOMA EI PANDA .
3.	<u>öeldis</u> ega <u>öeldis</u>	Trenni <u>ei lähe</u> ma täna kindlasti ega <u>pole tahtmist</u> mujalegi <u>minna</u> .	Sidesõna ega kasutame lauses, kus on eitus .	
4.	<u>öeldis</u> või <u>öeldis</u>	Kas <u>tunnid on lõppenud</u> või Sinu koolipäev <u>kestab</u> veel?	Sidesõna või on lauses, milles väljendatakse valikuid.	

5.	<u>öeldis</u> , vaid <u>öeldis</u>	<i>Ma <u>ei tule</u> täna kinno, vaid <u>lähen</u> korvpallitrenni.</i>	Sidesõna vaid ühendab osalauseid, milles märgitakse esemete/ olendite <u>vastandlikke</u> omadusi või tegutsemise viise. Teine osalause täpsustab eitust esimeses osaluses.	Vastandavate sidesõnade vaid, aga, kuid, ent ette PANE-ME LIIT-LAUSES KOMA .
6.	<u>öeldis</u> , aga <u>öeldis</u>	<i>Täna <u>lähen</u> trenni, aga homme <u>pean</u> trenni vahele <u>jätma</u>.</i>	aga, kui, ent ühendavad osalauseid, milles märgitakse esemete/ olendite <u>vastandlikke</u> omadusi või tegutsemise viise. Neil sidesõnad on ühesugune tähendus.	
7.	<u>öeldis</u> , kuid <u>öeldis</u>	<i>Ma <u>tuleksin</u> hea meelega kinno, kuid mul <u>on</u> täna trenn.</i>		
8.	<u>öeldis</u> , ent <u>öeldis</u>	<i>Ma <u>pean</u> lugu filmikunstist, ent sporti <u>armastan</u> veelgi rohkem.</i>		

- Rindlause on liitlause.
- Rindlause koosneb osalausest (iga osalause võib olla ka omaette lihtlause).
- Rindlause osalused asetsevad **üksteise järel**.
- Osalause vahel on koma või sidesõnad *ja, ning, aga, või, kuid, ent, aga, vaid*.

- 341. A.** Loe laused. Tõmba ring ümber sõnadele, mille tähendust sa ei tea.
Küsi õpetajalt nende sõnade tähendust.
- B.** Leia osalaused. Jooni osalausetes öeldised.
- C.** Moodusta liitlausest lihtlauseid. Kirjuta vihikusse.

Näide. Meie toit võib olla mitmekesine, aga sageli sisaldab see ohtlikke lisaaineid.

Meie toit võib olla mitmekesine. Sageli sisaldab toit ohtlikke lisaaineid.

Lisaained toidu koostises

1. Mõned säilitusained on ohtlikud lisaained, aga tervist kahjustavad ka toidus kasutatavad värvained ja maitsetugevdajad.
2. Lapsi meelitavad ostma erksavärvilised maiustused, kuid need maiustused on saadud värviliseks inimesele kahjulike värvainetega.
3. Diетjookidena reklaamitud suhkruvabad karastusjoogid on saadud magusaks sünteetilise magusainega, ent needki kahjustavad pikema tarbimisel organismi.
4. Toitu ostes ära vaata ainult selle välimust, vaid uuri pakendilt ka toiduaine koostist.
5. Lihatoodete valikul uuri pakendilt lihasisaldust tootes ja võimalusel vali säilitusainetevaba kaup.
6. Peame sööma vähem soolaseid ja rasvaseid toite ning rohkem peame eelistama toidu valikul puu- ja juurvilju.
7. Rumal ei hooli tervisest, aga tark oskab seda hoida.

**342. A. Loe laused. Jooni öeldised. Moodusta lihtlausetest liitlaused.
Kasuta sidesõnu ja, ning, ega, või. Kirjuta harjutus vihikusse.**

Näide. Ma söön iga päev vähemalt ühe õuna. Ma võtan lõunasöögi kõrvale korraliku portsjoni toorsalatit.

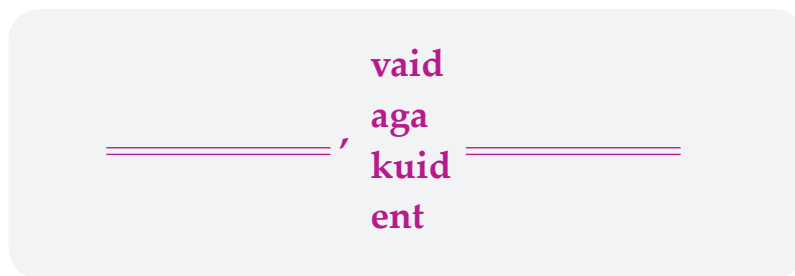
Ma söön iga päev vähemalt ühe õuna ja võtan lõunasöögi kõrvale korraliku portsjoni toorsalatit.

Tervislikud eluviisid

1. Ma ei söö ülemäära rasvast toitu. Ma ei armasta ka liiga soolast toitu.
2. Ma söön iga päev paar kääru rukkileiba. Ma joon iga päev vähemalt ühe suure klaasitäie piima.
3. Ma ei joo toiduvärvidega kirevaks tehtud karastusjooke. Ma ei tarbi väga magusaks tehtud jooke.
4. Ma söön harva mõne kommi. Mõnikord luban endale magustoiduks väikese jäätise.
5. Ma pesen hambaid igal hommikul ja õhtul. Ma käin dušši all iga päev.
6. Väljast tulles pesen alati käed puhtaks. Pärast kuivatan neid põhjalikult.
7. Tube õhutan igal õhtul ja hommikul. Vähemalt korra nädalas koristan kodu põhjalikult.
8. Kodu puhastamiseks kasutan loodustooteid. Kodu puhastamiseks valmistan ise puhastava toimega lahuseid.
9. Pärast väsitavat koolipäeva mängin spordisaalis koos trennipoistega korvpalli. Pärast väsitavat koolipäeva lähen rattaga sõitma.
10. Ma ei kuluta liigselt aega arvuti taga. Ma ei armasta vaadata palju televiisorit.
11. Ma lähen kell kümme magama. Ma tõusen järgmisel hommikul puhanuna.

B. Tõmba ring ümber nende lausete järjekorranumbri, milles kasutasid sidesõna ega (3 lauset). Põhjenda sidesõna valikut neis lausetes.

343. A. Loe laused. Jooni öeldised. Moodusta lihtlausetest liitlaused.
Kasuta sidesõnu *vaid*, *aga*, *kuid*, *ent*. Kirjuta harjutus vihikusse.

Näide. Ma ei oska uisutada. Ma oskan hästi suusatada.

Ma ei oska uisutada, kuid oskan hästi suusatada.

1. Mart ei söö friikartuleid. Keedukartuleid sööb ta meelsasti.
2. Ma ei söö toidulisandeid. Püüan tervislikult ja mitmekesiselt toituda.
3. Mari joob vahel hommikuti kohvi. Ta eelistab siiski rohkem juua rohelist teed.
4. Meie peres ei tarvitata palju soola. Toidud on sellegipoolest väga maitavad.
5. Poisid ei läinud täna jooksma. Nad läksid hoopis rattaga sõitma.
6. Karinile ei meeldi armastusromaanid. Ta loeb hea meelega põnevusromaanid.
7. Maila ja Leana ei lähe täna kinno. Nad lähevad teatrisse.
8. Kert ja mina valmistame täna prae. Kati ja Sirle teevad magustoidu.
9. Sina ja Tiina pühite klassi põranda. Sass peseb puhtaks tahvli.
10. Me ei sõida ekskursioonile Pärnusse. Läheme hoopis Narva.

B. Jooni laused, milles teine osalause täpsustab eitust esimeses osalauses (4 lauset). Millist sidesõna nendes lausetes kasutasid?

Tuleta meelde!

Tuleta meelde sidesõnade kasutamine!

- **ja, ning, ,**[koma] – seob järjestikku olevaid osalauseid
- **ega** – lauses on eitlus (*ei üks ega teine*)
- **või** – lause väljendab valikut (*see või teine*)
- **vaid** – lause väljendab vastandlikke omadusi või tegutsemise viise, esimeses osalause on eitlus (*mitte see, vaid teine*), teine osalause täpsustab eitust esimeses osalause.
- **aga, kuid, ent** – lause väljendab vastandlikke omadusi või tegutsemise viise (*on soe, kuid tuuline*)

344. Lõpeta liitlauseid.

1. Ma tahtsin lugeda mulle saadetud e-kirju, aga .....
2. Ma ei loe „Õhtulehte“, vaid .....
3. Tahtsime osta jäätist, kuid .....
4. Kontrolltöö oli keeruline, ent .....
5. Me ei oska mängida malet, kuid .....
6. Me tahaksime minna suveks tööle, aga .....
7. Ma pidin saama kokku sõbraga, kuid .....
8. Töömehed ei teinud tööd, vaid .....
9. Jooksin bussijaama, ent .....
10. Ma ei tahaks tulevikus elada linnas, vaid .....

- 345.** Loe laused. Jooni lauseosi siduv sidesõna.
Pane puuduvad kirjavadhemärgid.

Tööintervjuu

1. Tänapäeval valivad tööandjad sageli töötajaid CV ja tööintervjuu põhjal.
2. Uuri interneti koduleheküljelt ettevõtte tegevuse kohta või küsi infot tuttavatelt.
3. Tööintervjuul ära lobise niisama vaid vasta esitatud küsimustele konkreetselt ja arusaadavalt.
4. Tööintervjuul ära räägi kellestki halvustavas toonis ega rõhuta enda ebaõnnestumisi.
5. Endise ülemuse kritiseerimine ning ebaviisakate väljendite kasutamine jätab tööotsijast halva mulje.
6. Tööintervjuul ei peaks kohe hakkama rääkima palgatingimustest kuid need peavad olema tööotsijal enda jaoks läbi mõeldud.
7. Tööintervjuule minnes pane ennast puhtalt ja kenasti riidesse aga väldi väljakutsuvat riietusstiili.
8. Tööintervjuul ära lösuta toolil ega pane käsi rinnale risti.
9. Kasuks tuleb sõbralik naeratus vestluse ajal pilkkontakti hoidmine intervjuueerijaga ja rahulik olek.

- 346. A.** Loe laused. Jooni lausetes sõnad, mille tähendust sa ei tea.
Aruta õpetajaga nende sõnade tähendust.

- B.** Kirjuta lünka sobiv sidesõna (*vaid, kuid, ent, ja, ning, ega, siis, ehk*).
Lisa puuduvad kirjavadhemärgid.

Palk

1. Töövõtja töölepingusse pannakse kirja töötingimused ..... töötasu.
2. Töölepingus on kirjas üks summa ..... kätte saad palgapäeval hoopis väiksema summa.
3. On olemas brutopalk ..... netopalk.

4. Palgapäeval ei saa töötaja kätte kogu väljateenitud rahasummat ..... brutopalka.
5. Brutopalgast arvestatakse maha töötuskindlustusmaks kogumispension ..... maksuvaba miinimum.
6. Järelejäänud summast arvestatakse maha tulumaks ..... seejärel liidetakse tagasi maksuvaba miinimum.
7. Palgapäeval ei saa töötaja kätte brutopalka ..... saab netopalka.
8. Tööandja maksab töötajale palka ..... peab maksma iga palgatöötaja pealt ka riigile makse.

347. Moodusta liitlauseid. Selleks

- 1) loe lause osad mõlemast tulbast,
- 2) leia kokku sobivad lausepooled,
- 3) vali lünka sobiv sidesõna (ning, ent, vaid, kuid, ega, või, aga),
- 4) kirjuta laused vihikusse. Ära unusta panna kirjavahemärke.

1.	Tahan minna tööle		..... neid võib leida ka Eesti Töötukassa kodulehelt.
2.	Töö leidmiseks		..... see töökoht asus minu elukohast liiga kaugel.
3.	Häid tööpakkumisi võib leida ajalehest		mõnes kaubanduskeskuses ..... ettekandjana toitlustusasutuses.
4.	Ma soovin töötada	1.	..... ma pole leidnud sobivat töökohta.
5.	Ma ei taha töötada		..... püüan lahtiste silmadekõrvadega ringi käia.
6.	Oleksin tööle saanud kauba väljapanijaks ühte toidupoodi		loen pidevalt töökuulutusi, olen korduvalt pöördunud tööbüroosse ..... küsin igal võimalusel infot sugulastelt ja tuttavatelt.
7.	Ma ei kaota töö otsimisel lootust		väljas ..... rõsketes ruumides.

Põimlause

Loe laused. Jälgi liitlause ehitust.

Jäta meelde!

1. Ma tean,
et sul on õigus.

Pealause on lause alguses,
kõrvallause lõpus.

2. Kui välja lähed,
pane jope selga.

Pealause on lause lõpus,
kõrvallause alguses.

3. Ilusa ilmaga,
kui väljas oli üle 20 kraadi sooja, ei tahtnud keegi tööd teha.

Kõrvallause paikneb pealause sees.

- Põimlause on liitlause.
- Põimlause koosneb pealausest ja kõrvallausest või -lausetest.
- Kõrvallused on pealausega seotud koma ja sidesõnade abil (et, kui, mida, sest, kas jne).
- Kõrvallause võib asetseada pealause järel, pealause ees või pealause keskel.

Sihitiskõrvallause

Jälgi liitlause skeemi ja loe laused. Vasta küsimustele osalausega.

Jäta meelde!

pealause

kõrvallause

1. Me soovime, et Sul hästi läheks.

Mida me soovime?

↑ soovime mida?

2. Ma ei tea, millal saan Sulle helistada.

Mida ma ei tea?

↑ ei tea mida?

3. Mikk kirjeldab, kuidas ta merehädas oli.

Mida Mikk kirjeldab?

↑ kirjeldab mida?

4. Mari soovib teada, miks ta pinginaaber täna koolist puudus.

Mida soovib Mari teada?

↑ soovib teada mida?

- Kui kõrvallause vastab küsimusele *mida?*, siis laiendab ta pealause öeldist.
- Pealause seotakse kõrvallausega sidesõna (*et, millal, kuidas, miks* jne) ja koma abil.

348. Mõtle lausele lõpp. Kirjuta laused vihikusse.

Ära unusta kirjutada koma, kuhu vaja.

1. Ema arvab (*mida?*) et ...
2. Õpetaja küsis (*mida?*) miks ...
3. Tiina tahab teada (*mida?*) miks ...
4. Lapsevanemad tahtsid teada (*mida?*) millal ...
5. Üheksanda klassi õpilased arutavad (*mida?*) millal ...
6. Margus ei mõista (*mida?*) kuidas ...
7. Tüdrukud märkasid (*mida?*) kuidas ...

349. Loe kõrvallause. Kirjuta vähemalt 3-sõnaline pealause.

Kasuta sulgudes antud tegusõna. Pane koma, kuhu vaja.

1. (lootma) .....
et matkapäev on kuiv ja päikesepaisteline.
2. (uskuma) .....
et eksamid lähevad mul hästi.
3. (selgitama) .....
miks spordipäev edasi lükati.
4. (teadma) .....
miks raamatukogu täna suletud oli.
5. (lugema) .....
millal on kutsekoolis „lahtiste uste päevad“.
6. (küsima) .....
millal algab kutsekoolis dokumentide vastuvõtmine.
7. (õpetama) .....
kuidas koostada elulookirjeldust ehk CV-d.
8. (kirjeldama) .....
kuidas ei tohiks tööintervjuul käituda.

350. Loe laused. Jooni pealauses öeldis. Pane puuduvad kirjavahemärgid.

Perekonnaseadusest

1. Perekonnaõpetuse tunnis rääkis õpetaja millal on meie riigis lubatud abielluda. 2. Saime teada et abiellumiseks peab olema vähemalt 18-aastane. 3. Õpetaja põhjendas miks ei ole alla 18- aastastel lubatud vanemate nõusolekuta abielluda. 4. Perekonnaõpetuse õpetaja selgitas et abiellumiseks tuleb mehel ja naisel esitada ühine avaldus perekonnaseisuametisse. 5. Kuulsime veel et tänapäeval võib abielu sõlmida ka notar või vaimulik. 6. Me ei teadnud et peale dokumentide esitamist ei saagi kohe abielluda. 7. Saime teada et üldjuhul tuleb kuni kolm kuud veel oodata. 8. Teadsime juba varem et abielu sõlmimisel võetakse endale tavaliselt abikaasa perekonnanimi. 9. Küsisime õpetajalt miks ei väljastata enam abielutunnistust. 10. Õpetaja vastas et nüüd väljastatakse digitaalseid tõendeid.

351. Moodusta liitlaused. Kirjuta need vihikusse.

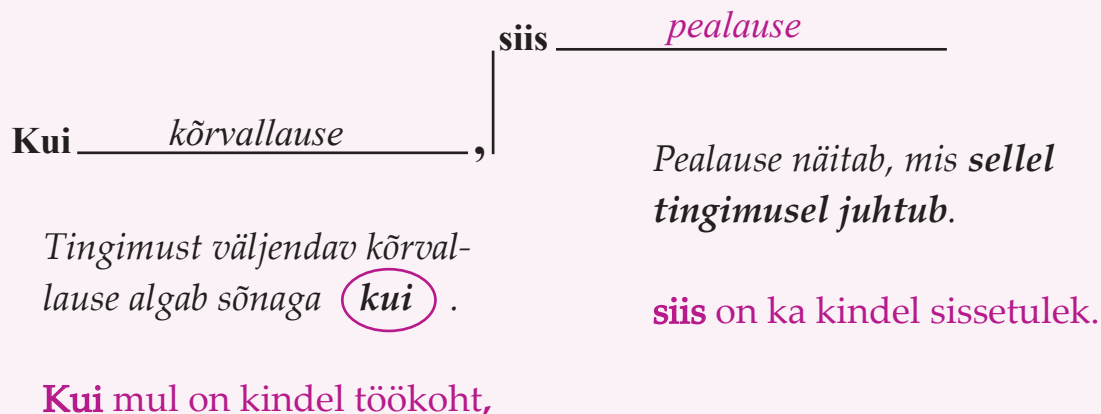
1. ... põhjendas (mida?), miks ...
2. ... uskusime (mida?), et ...
3. ... küsisid (mida?), miks ...
4. ... jutustasid (mida?), kuidas ...
5. ... ootame (mida?), millal ...

**Kõrvallause väljendab liitlauses
tegevuse toimumise tingimust**

Loe laused. Pane tähele, kuidas on lauses väljendatud tingimus.

1. Kui mul on kindel töökoht, siis on ka kindel sissetulek.
2. Mul ei teki rahalisi kriise sel juhul, kui ma kokkuhoidlikult elan.
3. Suudan raha tagavaraks koguda sel tingimusel, kui ma kulutan teenitust vähem.

Jäta meelde!

- Tingimust väljendav kõrvallause algab sõnaga **kui**.
- Kõrvallause võib olla enne pealause või pealause järel.
- Liitlauses paneme sõna **siis** ja **kui** ette koma.

352. A. Lisa kõrvallause, mis väljendab tingimust. Pane komad, kuhu vaja.

Näide.

Kui *leian hea ja tulusa töökohta*..., siis saan puhkuse ajal reisima minna.

1. Kui .....
siis me sõidame Saaremaale.
2. Kui .....
siis lähen vanematega Ahja jõe le kanuumatkale.
3. Kui .....
siis vanemad kingivad mulle sülearvuti.
4. Kui .....
siis tahan minna mõneks ajaks tööle välismaale.
5. Kui .....
siis ostan endale elamispinna.

B. Lõpeta laused. Pane komad, kuhu vaja.

Näide. Pean õpetaja abi paluma sel juhul, *kui ma ei saa harjutusest aru* .....

1. Siis peame jääma peale tunde .....
2. Nad pääsevad järgmisse võistlusvooru siis .....
3. Siis sõidame Riiga .....
4. Mart peab tegema korduseksami juhul .....
5. Tuleme sulle appi sel tingimusel .....

353. Loe tingimust väljendav kõrvallause. Lisa pealause.

1. Siis .....,
kui mul jääb selleks aega.
2. .... sel juhul,
kui sa tuled mulle appi.
3. .... sel tingimusel,
kui ülesanne on meile arusaadav.
4. .... siis,
kui koolist puudume.
5. .... sel juhul,
kui te tähelepanelikult ei kuula.
6. .... sel tingimusel,
kui kõik arvestustööd on tehtud.
7. Siis .....,
kui tunnen enda halvasti.

Ajalause

Kõrvallause väljendab liitlause tegevuse toimumise aega

Loe laused. Vasta küsimustele osalausega.

Jäta meelde!

1. Mai jõudis koolimajja (siis), kui tunnid olid juba alanud.

↑ millal?

(osalause väljendab aega)

- Millal jõudis Mai koolimajja?

Mai jõudis koolimajja (siis),

pealause

kui tunnid olid juba alanud.

(aja)kõrvallause

2. Sel ajal, kui õpilased lahendasid ülesannet, kirjutas õpetaja tahvlile koduse töö.

Sel ajal,

kirjutas õpetaja tahvlile koduse töö.

pealause

kui õpilased lahendasid ülesannet,

(aja)kõrvallause

pealause

- Millal kirjutas õpetaja tahvlile koduse töö? Mida tegid samal ajal õpilased?

3. Kui lõppesid tunnid, (siis) algas kevadpeo kava ettevalmistamine.

4. Kevadpeo kava ettevalmistamine algas siis, kui lõppesid tunnid.

Kui lõppesid tunnid,

(aja)kõrvallause

(siis) algas kevadpeo kava ettevalmistamine.

pealause

- Millal algas kevadpeo kava ettevalmistamine? Mis toimus enne, mis pärast?

Ajakõrvallausega väljendatakse tegevuse toimumise **aega**.

Ajalause puhul kasutatakse sidesõnu

- ..., kui...
- Sel ajal, kui...
- ... siis, kui ...
- Kui ..., (siis) ...
- Enne seda, kui ...
- Pärast seda, kui ...

354. Loe lihtlauseid. Moodusta neist liitlause, mille kõrvallause väljendab aega. Kasuta sidesõna *kui*. Ära unusta kirjutada koma. Kirjuta laused vihikusse.

Näide. Jõudsin koju. Väljas oli juba pime.

Jõudsin koju, kui väljas oli pime.

1. Triin hakkas kergejõustikutrennis käima. Ta oli 7-aastane.
2. Mardi vanemad kolisid Tartusse. Mart oli alles imik.
3. Isa tuli koju. Kell hakkas kaheksa saama.
4. Kiirustasime bussi peale. Tunnid olid lõppenud.
5. Auto pidurdas. Fooris süttis kollane tuli.
6. Pere hakkab üheskoos õhtust sööma. Kell on seitse.

355. Loe liitlauseid. Sõnasta lause ümber nii, et mõte ei muutu. Alusta lauset sõnadega *Sel ajal, kui ...* Tee näite järgi.

Sel ajal,
kui _____ , _____ .

Näide. Ema koristab tuba ja samal ajal mängivad lapsed õues.

Sel ajal, kui ema koristab tuba, mängivad lapsed õues.

1. Kooliarst kontrollib õpilaste tervislikku seisundit ja samal ajal teeb meditsiiniõde vastavaid märkmeid.

2. Ootasin vaksalis rongi ja samal ajal jõudsin värsket lehte läbi lugeda.

3. Isa pani ahju küdema ja samal ajal kattis ema laua.

4. Sõitsime praamiga üle Suure Väina ja samal ajal jutustas vanaisa lõbusaid noorpõlvelugusid.

5. Lapsed riisusid aias muru ja samal ajal istutas ema lilli.

356. Moodusta ajalaused näite eeskujul.

Näide. Tuled kustuvad *siis, kui algab etendus* .....

1. Rändlinnud saabuvad .....

2. Isa tuli .....

3. Külalised lahkusid .....

4. Postiljon tõi lehed .....

5. Eksamitulemused saame teada .....

6. Pidulikul aktusel tõuseme püsti .....

357. A. Lõpeta laused. Ära unusta panna koma.

Näide. Kui algab september, .jätkan õpinguid kutsekoolis..... .

1. Kui saabuvad jõulud .....
2. Kui kell saab kaheksa .....
3. Kui jõuab kätte reede õhtupoolik .....
4. Kui lõpeb koolivaheaeg .....
5. Kui päike loojub .....

B. Vaheta lause osad nii, et mõte jääb samaks. Kirjuta laused vihikusse.

Näide. Jätkan õpinguid kutsekoolis siis, kui algab september.

Loe laused. Jälgi, kuidas on tegevuste järjekorda liitlauses väljendatud.

Jäta meelde!

A. Pärast seda, kui käed on pestud, lähen sööma.

Pärast seda, 2. tegevus .
pealause kui 1. tegevus , pealause
kõrvallause

- Nimeta 1. tegevus ja 2. tegevus.

B. Enne seda, kui hakkan sööma, pesen puhtaks käed.

Enne seda , 1. tegevus .
pealause kui 2. tegevus , pealause
kõrvallause

- Mis tegevus oli algul, mis hiljem?

**358. A. Loe laused. Nimeta suuliselt kirjeldatud tegevused.
Jooni sõnad, mis väljendavad esimest tegevust.**

Näide. Pärast seda, kui hakkas^{1.} sadama, läksime tuppa.

Enne seda, kui läksime jooksma, panime^{1.} selga trenniriided.

1. Pärast seda, kui päike läks looja, hakkas metsast kostma öökulli huikeid.
2. Enne seda, kui olime metsa äärde jõudnud, võis kuulda rähni ühtlast toksimist.
3. Enne seda, kui pannakse välja veerandi hinded, pean kõik tegemata kontrolltööd järgi tegema.
4. Pärast seda, kui kontrolltööd on tehtud, pannakse välja selle veerandi hinded.
5. Enne seda, kui algavad eksamid, on viimase veerandi hinded välja pandud.
6. Pärast seda, kui eksamid on tehtud, võib kergemalt hingata.
7. Enne seda, kui antakse kätte tunnistused, tuleb kõik kooli raamatukogust laenutatud raamatud tagasi viia.

B. Tõmba 2. tegevust väljendavale osalausele joon alla.

8. Pärast seda, kui heade hinnetega tunnistus on käes, läheme^{2.} vanematega restorani kooliaasta lõppu tähistama piduliku lõunasöögiga.
9. Enne seda, kui läheme restorani, panen ennast pidulikumalt riidesse.
10. Pärast seda, kui olin astunud bussi, märkasin aknast peatuses seisvat tuttavat.
11. Enne seda, kui sisenegin bussi, kontrollisin sõidupileti olemasolu.
12. Enne seda, kui lahkusin kodust, koristasin kõik toad.
13. Pärast seda, kui mu lemmiksaade lõppes, lülitasin teleri välja.
14. Pärast seda, kui olin avanud kahtlase e- kirja, kadusid dokumentide kataloogist mõned failid.

359. Lõpeta laused. Kasuta sulgudes antud tegusõna.

A. Näide. Pärast seda, kui olen kodused ülesanded lõpetanud, (*välja minema*)
lähen sõpradega välja . . . .

1. Pärast seda, kui olen lõpetanud töö, (*ära koristama*) . . . . .

2. Pärast seda, kui kasutan tualetti, (*pesema*) . . . . .

3. Pärast seda, kui olen olnud haige, (*hoidma*) . . . . .

4. Pärast seda, kui olen trennis higistanud, (*pesema minema*) . . . . .

5. Pärast seda, kui olen õhtul hambad puhtaks pesnud, (*sööma*) . . . . .

6. Pärast seda, kui tõusen söögilauast, (*tänama*) . . . . .

7. Pärast seda, kui olen dušši all käinud, (*kuivatama*) . . . . .

B. Näide. Enne seda, kui hakkam sõiduteed ületama, (*veenduma*)

veendun selle ohutuses . . . .

1. Enne seda, kui astun koridori, (*puhtaks pühkima*) . . . . .

2. Enne seda, kui lahkun külast, (*tänama*) . . . . .

3. Enne seda, kui midagi ütlen, (*mõtleva*) . . . . .

4. Enne seda, kui hakkam harjutust tegema, (*lugema*) .....

.....

5. Enne seda, kui annan arvestustöö õpetajale, (*kontrollima*) .....

.....

360. Loe lihtlauseid. Järjesta osalused loogiliselt.

Moodusta liitlauseid skeemi järgi.

A. Pärast seda, kui _____ , _____ .

Näide. Sander läks ülemusega tülli. Ta lahkus töölt.

Pärast seda, kui Sander läks ülemusega tülli, lahkus ta töölt. .....

1. Mees rahunes maha. Ta rääkis ülemusega asjad selgeks.

.....

2. Sander oli asjad selgeks rääkinud. Ülemus lubas tal tööle tagasi tulla.

.....

3. Sander mõistis enda vale käitumist. Ta tegi vastavad järeldused.

.....

4. Sander tegi vastavad järeldused. Ta püüab viisakamalt käituda.

.....

5. Sanderi käitumine muutus. Ka teised suhtuvad temasse paremini.

.....

B. Enne seda, kui _____ , _____ .

Näide. Tuletan meelde mõned olulised liiklusreeglid. Sukeldun liiklusesse.

Enne seda, kui sukeldun liiklusesse, tuletan meelde mõned olulised liiklusreeglid. .....

1. Paneme pähe rattakiivri. Läheme rattaga sõitma.

.....

2. Kinnitame turvavöö. Auto hakkab sõitma.

.....

3. Kinnitame riiete külge helkuri. Läheme pimedas välja.

.....

4. Veendume selle ohutuses. Ületame sõiduteed.

.....

5. Ootame ära fooris rohelise tule. Hakkame tänavat ületama.

361. A. Loe laused. Täida lüngad sõnaühenditega *enne seda* või *pärast seda*.

1. ...., kui lähed basseini ujuma, tuleb ennast dušši all puhtaks pesta.
2. ...., kui lähed töövestlusele, valmista ennast selleks ette.
3. ...., kui töö on tehtud, makstakse palk välja.
4. ...., kui lähed hambaarsti juurde, on viisakas hambad puhtaks pesta.
5. ...., kui oled olnud haige, on organism veel mõnda aega nõrk.
6. ...., kui lähed lennureisile, paki kohvrisse vaid hädavajalik.
7. ...., kui arve on makstud, toob kuller kauba kohale.
8. ...., kui lähed poodi, tee endale kodus ostunimekiri.
9. ...., kui koolid on lõpetatud, algab tööinimese hall argipäev.
10. ...., kui lõpetad põhikooli, tuleb teha lõpueksamid.

11. ...., kui alustad vestlust võõra inimesega, tutvusta ennast lühidalt.

Kontrolli. Ringita järjekorranumbrid nendel lausetel, mis algavad sõnaühendiga *enne seda*. (7 lauset)

362. Loe laused. Jooni laused, mis on valesti moodustatud. Kirjuta need õigesti vihikusse.

1. Enne seda, kui lahkud toast, kustuta tuled.
2. Enne seda, kui soovid mahajääjatele „head aega“, lähed kodust välja.
3. Pärast seda, kui riputad selle nõõrile kuivama, pesed pesu ära.
4. Enne seda, kui tahaks kellelegi halvasti öelda, loe kümneni.
5. Pärast seda, kui tuleb viisakalt vabandada, oled kedagi solvanud.
6. Pärast seda, kui pole viisakas enam omavahel rääkida, teatrisaali ukсед suletakse ja valgus kustub.
7. Enne seda, kui uksest välja lähed, viska pilk peeglisse.
8. Enne seda, kui kata suu taskuräti või käega, aevastad.
9. Enne seda, kui lähed külla, osta poest kaasa külakosti.
10. Pärast seda, kui tuleb vabandada ja juhtunut selgitada, oled pidanud kokkulepet murdma.

Kõrvallause väljendab liitlause tegutsemise viisi

Loe laused. Vasta küsimustele. Jälgi, kuidas on liitlause väljendatud tegutsemise viisi.

Jäta meelde!

1. Igaüks peaks planeerima oma aega nii, et kõik saaks õigeaegselt tehtud.

↑
kuidas

- Kuidas peaks igaüks oma aega planeerima?

Igäüks peaks planeerima oma aega nii,
pealause et kõik saaks õigeaegselt tehtud.
kõrvallause

2. Mees põhjendas oma seisukohti nii, et talle oli raske vastu vaielda.

- *Kuidas põhjendas mees oma seisukohti?*

Mees põhjendas oma seisukohti nii,
pealause et talle oli raske vastu vaielda.
kõrvallause

Kui kõrvallause vastab küsimusele *kuidas?*,
siis väljendab ta *tegutsemise viisi*.

363. Loe laused. Jooni pealause öeldis. Esita lause kohta küsimus nii,
et saaksid vastata osalausega. Vasta küsimusele suuliselt.

Näide. Väljas müristas nii, et kogu taevas kõmises. – *Kuidas väljas müristas?*

1. Lapsed kilkasid mänguhoos nii, et kogu hoov kajas. –

.....

2. Poisid hõoveldasid nii, et terve ruum oli puulaaste täis. –

.....

3. Naersime filmi vaadates nii, et kõhud olid valusad. –

.....

4. Vanaema ehmus nii, et tema vererõhk tõusis ohtlikult kõrgele. –

.....

5. Päike paistis autoaknast sisse nii, et pimestas silmi. –

.....

6. Töötamine värskes õhus väsitab meid nii, et me ei jaksanud enam istudagi. –

.....

7. Tuul puhus nii, et puudel oksad murdusid. –

.....

364. Lõpeta liitlause. Väljenda kõrvallausega tegutsemise viisi.

Ära unusta kirjutada koma sidesõna ette.

Näide. Läbisime takistusraja nii, *et ei kukkunud ühtegi korda.* .....

1. Töötasime aias nii .....

2. Väikesed lapsed sulistasid basseini nii .....

3. Poisid lihvisid lauapinda nii .....

4. Märgadas riietes väljas külmetamine lõppes nii .....

5. Sõdurid marssisid nii .....

365. Loe osalause. Lisa pealause. Kirjuta koma, kuhu vaja.

Näide. *Elasime võistlejatele kõvahäälselt kaasa nii,* ..... et hääl on täna kähe.

1. .... et lihased on täna valusad.

2. .... et kõik raha sai otsa.

3. .... et süda läks pahaks.

4. .... et hakkas piinlik.

5. .... et suu hakkas vett jooksuma.

Põhjuse ja tagajärje väljendamine liitlauses

Loe laused. Vasta küsimustele. Jälgi, kuidas on liitlauses väljendatud põhjust ja tagajärge.

Jäta meelde!

1. Ta ei tulnud kooli, **sest** oli haige.

tagajärg

põhjus

2. Ta ei tulnud kooli **sellepärast, et** oli haige.

tagajärg

põhjus

3. Ta ei tulnud kooli, **kuna** oli haige.

tagajärg

põhjus

4. **Kuna** õpilane oli haige, **siis** ei tulnud ta kooli.

põhjus

tagajärg

5. Oli ta haige, **et** kooli ei tulnud?

põhjus

tagajärg

Mis põhjusel ta kooli ei tulnud?

Mis juhtus haiguse tagajärjel?

Põhjuslike seoste väljendamiseks liitlauses kasutame sidesõnu

- ..., sest ...
- ... sellepärast, et ...
- ..., kuna ...
- Kuna ..., siis ...
- ..., et ...

Pea meeles!

sest, et, siis, kuna ette kirjutame liitlauses koma.

366. A. Loe laused. Kirjuta vihikusse välja sõnad, mille tähendust sa ei tea. Küsi õpetajalt nende sõnade tähendust.

B. Tõmba põhjust kirjeldavale lauseosale joon alla. Lisa koma, kuhu vaja.

Näide. Liinal ei läinud arvestustöö hästi, sest ta on sel veerandil koolist palju puudunud.

1. Tüdruk on koolist palju puudunud sellepärast et tema organismi immuunsüsteem on nõrk.
2. Kuna Liina immuunsüsteem on nõrk siis on tüdruk haigustele eriti vastuvõtlik.
3. Möödunud nädalal puudus Liina koolist sellepärast et tal oli angiin.
4. Liina külmetas esmaspäeval sest oli korraks jooksnud õue ilma jopeta.
5. Kuna Liinal on äge kurgupõletik siis peab ta läbi tegema antibiootikumikuuri.
6. Liinat ravitakse antibiootikumidega kuna kurgupõletik on ohtlik.
7. Ägedas põletikus kurk on ohtlik sest selle tulemusel võib tekkida kõriturse.

C. Tõmba tagajärge kirjeldavale lauseosale joon alla. Lisa koma, kuhu vaja.

1. Ema teeb lapsele sooja jalavanni sest laps on külmetunud.
2. Kuna läbi nohuse nina on raske hingata siis tilgutab ema lapsele ninna rohtu.
3. Enne magamaminekut kuristab haige laps kurku kummeliteega sellepärast et sinna on tekkinud kerge punetus.
4. Ema otsustab last ka kraadida sest lapse otsaesine tundub olevat kuum.
5. Kuna palavik on väike siis ema lapsele palavikurohtu ei anna.
6. Nohu tuleb korralikult välja ravida kuna on oht kroonilise nohu tekkimiseks.

367. Lõpeta laused põhjust väljendava osalausega. Kasuta sidesõnu sest, kuna, sellepärast, et.

1. Käsi tuleb pesta .....
- .....
2. Aevastades tuleb käsi panna suu ette .....
- .....
3. Hambaid peame pesema õhtul ja hommikul .....
- .....
4. Haigena me kooli ei tule .....
- .....
5. Külma ilmaga panen pähe mütsi, kaela salli ja kätte kindad .....
- .....
6. Tänaval liikudes peame olema tähelepanelikud .....
- .....
7. Rattaga sõites kannan turvavarustust .....
- .....
8. Söön iga päev juur- ja puuvilju .....
- .....
9. Teen nädalas paar korda trenni .....
- .....

368. A. Loe osalused mõlemas tulbas. Leia 1. osalusega sobiv lausepool ja kirjuta selle ette vastav järjekorranumber. Lisa lausesse sidesõna ja koma. Kasuta sidesõnu **sest, kuna, sellepärast, et, siis.**

Elektronkirjadest

1.	Ära kirjuta e-kirja 60 tähe- märgist pikemaid ridu,		..... siis on saajal kirjade tulvas kergem orienteeruda.
2.	Pane saadetavale kirjale alati kirja sisu tutvustav pealkiri (Subject)		..... see on viisakas toon.
3.	Pane kirja lõppu oma nimi	1.	kuna siis ei ole read ekraanil terve- nisti nähtavad.
4.	Kuna internet on anonüümne		..... sellisele kirjale vastamine võib „valada õli tulle“.
5.	Ära vasta ebaviisakale nimeta e- kirjale		..... arvutivõrgus samastatakse sellist teguviisi karju- misega tavalisel suhtlemisel.
6.	Ära kirjuta tervet lauset või tekstilõiku suurtähtedega		..... need ummista- vad sideliine ja keskarvuteid.
7.	Ära ava võrgus levivaid ahel- kirju		..... julgevad pal- jud ennast väljendada ebaviisakalt.

B. Kirjuta laused vihikusse.

369 A. Loe laused. Moodusta põhjus-tagajärge väljendavad liitlauseid.

B. Jooni osaluse, mis väljendab tagajärge.

1. Marta oli tööintervjuuks ennast põhjalikult ette valmistanud. Ta jättis endast töövestlusel hea mulje.
2. Kalle pani jope külge helkuri. Väljas oli juba hämar.

3. Maie liigub palju ning toitub tervislikult. Ta tahab ka vanas eas terve ja elujõuline olla.
4. Teen poodi minnes ostunimekirja. Siis ei unusta ma vajalikke asju osta.
5. Puugihammustus on ohtlik. See võib põhjustada rasket haigust.
6. Kärbsed tuleb toidu juurest eemal hoida. Nad kannavad inimesele edasi kahjulikke baktereid ja viirusi.
7. Liina lülitab mobiiltelefoni hääletule režiimile. Varsti algab etendus.
8. Silver on viisakas ja tähelepanelik poiss. Ta meeldib tüdrukutele.
9. Kerli on oma eluga praegu rahul. Tal on kindel töökoht ning sissetulek.

370. A. Loe laused. Moodusta põhjus-tagajärge väljendav liitlause.

Kasuta sidesõnu **sest, et, Kuna..., siis...** . Kirjuta laused vihikusse.

B. Jooni osalause, mis väljendab põhjust.

Viisakusest

Näide. Teatris, kinos ja kontserdisaalis tuleb mobiiltelefon välja lülitada.
Helisev telefon häirib teisi vaatajaid-kuulajaid.

Teatris, kinos ja kontserdisaalis tuleb mobiiltelefon välja lülitada, sest helisev telefon häirib teisi vaatajaid-kuulajaid.

1. Pärast kella üheksat õhtul on ebaviisakas helistada. Inimesed valmistuvad sel ajal öörahuks.
2. Sass ei helistanud eile. Ta jõudis koju peale kella üheksat õhtul.
3. Pole viisakas helistada peale kella üheksat õhtul. Otsustasin tuttavale võtta kõne alles hommikul.
4. Kas midagi on juhtunud? Sa helistad nii hilja.
5. Telefoniühendus katkes. Kõne jäi pooleli.
6. Sind ei pruugita hääle järgi ära tunda. Ennast tuleb helistamisel tutvustada.
7. Pidin vestluse viisakalt katkestama. Mul ei olnud aega helistajaga rääkida.
8. Sain pahaseks. Võõras helistaja ei tutvustanud ennast.
9. Kaarel lobises poes kassajärjekorras kõvahäälselt oma ebaõnnestunud koolipäevast. Kogu järjekord sai teada tema kehvast õppeedukusest.
10. Kaur käitus alati rüütellikult. Ta oli tütarlaste seas populaarne poiss.

371. A. Loe laused. Moodusta skeemi järgi põhjust-tagajärge väljendavad liitlaused.

Kuna põhjus, siis tagajärg.

Näide. Viisakatest käitumisreeglitest tuleb kinni pidada. Need aitavad Sul kaasinimestega lugupidavalt suhelda.

Kuna viisakad käitumisreeglid aitavad Sul kaasinimestega lugupidavalt suhelda, siis tuleb neist kinni pidada.

1. Noormees jättis meile hea mulje. Ta oskas džentelmenlikult käituda.
2. Noormees plaanib homme minna raamatukokku. Raamatu laenutustähtaeg hakkab lõppema.
3. Kelner teenindab esimesena naisterahvaid. Nii näevad ette viisakuskombed.
4. Neiu vabandas ja tõusis ühisest söögilauast. Ta pidi telefonikõne kindlasti vastu võtma.
5. Tütarlapsed panid ennast pidulikult riidesse. Nad lähevad teatrisse.

372. Mõtle lausele tagajärge kirjeldav algus. Kirjuta laused vihikusse. Pane koma, kuhu vaja.

1. ... sellepärast et väljas sadas vihma.
2. ... sest ta jäi bussist maha.
3. ... kuna me ei saanud pileteid.
4. ... sellepärast et tema pere kolis teise linna.
5. ... sest me oleme head sõbrad.
6. ... kuna peame aiatöödel vanemaid aitama.

Kõrvallause väljendab liitlause tegevuse eesmärki

Loe laused ja pane tähele, kuidas väljendada liitlause tegevuse eesmärki.

Jäta meelde!

1. Maria ja Anna läksid sõpradega välja, **et mängida rahvaste palli.**

tegevus, **et** eesmärk

- Mis eesmärgil läksid tüdrukud välja?

2. Sirli küpsetas koogi **selleks, et külla minnes see kostiks kaasa võtta.**

tegevus **selleks, et** eesmärk

- Mis eesmärgil küpsetas Sirli koogi?

3. Palgast makstakse pensionikindlustust **sel eesmärgil, et vanaduspõlves majanduslikult paremini elada.**

tegevus **sel eesmärgil, et** eesmärk

- Mis eesmärgil makstakse osa palgast pensionikindlustuseks?

4. Vanemad nägid palju vaeva **selle nimel, et suurem korter osta.**

tegevus **selle nimel, et** eesmärk

- Mis eesmärgi nimel nägid vanemad palju vaeva?

Eesmärgi väljendamiseks liitlause kasutame sidesõnu

- ..., et ...
- ... selleks, et ...
- ... sel eesmärgil, et ...
- ... selle nimel, et ...

Sidesõna et ette kirjutame koma.

373. A. Leia kokku sobivad lausepooled.

Kirjuta vastav järjekorranumber teise lausepoole ette.

B. Kirjuta laused vihikusse. Jooni tegevuse eesmärki väljendav osalause.

Prügemajandusest

1.	Prügisorteerimisnõuded on välja töötatud sel eesmärgil,		et säilitada teda ümbritsev loodus puhtana.
2.	Iga inimene peab pingutama selle nimel,		et need seal odavalt maha müüa.
3.	Enam korjas majapidamisest kokku vanad patareid,		et inimesed saaksid sinna ära anda neile mittevajalikud esemed.
4.	Kappide koristamise käigus leidis Miia mõned väikeseks jäänud lasteriided ja ta otsustas nädalavahe- tusel minna „kirbuturule“,	1.	et säästa loodust ja keskkonda.
5.	Taaskasutuskeskused on loodud selleks,		et viia need spetsiaalsesse kogumiskasti kaupluse juures.
6.	Äsja iseseisvat elu alustanud ja majanduslikult kehval järjel olev noormees läks taaskasutuskeskusesse sel eesmärgil,		et sinna ära viia vana teler, katkine külmkapp ja mittetöötav raadio.
7.	Vanemad sõidavad nädalavahe- tusel elektri- ja elektroonikaseadmete jäätmete kogumispunkti,		et ära viia remondi käigus üle jäänud ohtlikud ained (liimid, värvid, lakid, immutusvahendid).
8.	Meie pere tegi korteris remonti ja homme sõidavad vanemad jäätme- jaama,		et leida sealt majapidamises vajalikke toidunõusid.

374. Loe osalause. Lõpeta liitlause osalausega, mis väljendab tegevuse eesmärki. Kirjuta laused vihikusse.

1. Ma lähen õhtupoolikul toidupoodi, et ...

2. Me pingutasime ennastsalgavalt selle nimel, et ...

3. Nad harjutavad põhjalikult sel eesmärgil, et ...
4. Ta vajab valuvaigistit selleks, et ...
5. Me kogume raha, et ...

375. Loe osalause. Mõtle eesmärki väljendavale kõrvallausele pealause.
Kirjuta laused vihikusse.

1. ... sel eesmärgil, et lõpetada kool kiituskirjaga.
2. ... selle nimel, et tulla võistlustel kolme parema hulka.
3. ... selleks, et keeta moosi.
4. ..., et saada sõpradega kokku.

Täiendkõrvallause

Lihtlaused

1. „Mahtra sõda“ on paeluv raamat.
2. „Mahtra sõda“ jutustab meie maa ajaloost.

Liitlause

„Mahtra sõda“ on paeluv **raamat**,
pealause **mis** jutustab meie maa ajaloost.
kõrvallause

- Täiendkõrvallause täpsustab nimisõna pealauses (**raamat**, **mis** jutustab meie maa ajaloost).
- Sidesõna (**mis**) täiendkõrvallauses tähistab sedasama asja, olen-dit või nähtust, mis nimisõna (**raamat**) pealauses.
- Lauseid siduvate sõnade *kes, kelle, keda, mis, mida* jne. ette pa-neme koma.

376. Lõpeta liitlused. Lisa puuduvad kirjavahemärgid. Kirjuta laused vihikusse.

1. Küllastasin head sõpra (*kes*) ...
2. Isa jutustas mehest (*kellega*) ...
3. Kohtusin juhuslikult tuttavaga (*kellest*) ...
4. Laps meisterdas kaardi (*mille*) ...
5. Ema avas kingikoti (*milles*) ...

377. Loe laused. Tõmba joon alla täiendlausele. Tõmba ring ümber nimisõnale, mida täiendlause täpsustab. Lisa puuduvad komad.

Näide. Eesti rahvuslind on suitsupääsuke, kelle sulestik on ülaltpoolt sinkjas-
must ja altpoolt valge või punakas.

1. Suitsupääsuke on lind keda võime näha pesitsemas loomalautades ja mujal siseruumides.
2. Pääsuke ehitab pesa mis kujult on ülalt lahtine poolkera.
3. Rukkilill on rohttaim mis kasvab viljapõldudel ja koduaedades.
4. Rukkilill on hea meetaim mille õitest saavad putukad rohkesti nektarit.
5. Rukkilill on kena ilutaim mida peetakse ka heaks lõikelilleks.
6. Paas on hinnatud kivi mida on Eestimaal kasutatud iidsetest aegadest saadik hoonete ja kindlustuste rajamisel.
7. Paekivi on hõlpsasti töödeldav kivi millest on valmistatud kauneid skulptuure.

378. Loe laused. Moodusta antud lausetest liitlused. Kirjuta teises lauses sulgudesse küsimus nimisõna vormi kohta. Kirjuta laused vihikusse.

Näide. Vanaema joob õhtuti piparmünditeed.

Piparmünditee (*mis?*) on rahustava toimega.

Vanaema joob õhtuti piparmünditeed, mis on rahustava toimega.

1. Henri meisterdas tööõpetuse tunnis maitseainete riiuli.
Riiuli (.....) kingib ta oma emale emadepäevaks.
2. Lugesin ajakirjast harivat artiklit.
Artiklis (.....) tutvustati mürgiseid taimi meie koduaedades.
3. Mul on hea sõber Karl.
Karluga (.....) läheme suvel ühisele rattaretkele.
4. See ongi minu sõber.
Temast (.....) ma sulle rääkisin.
5. Isa avas tööriistakohvri.
Tööriistakohvris (.....) olid akudrell, kruvikeerajad ja tangid.
6. Suundusime praamile.
Praamiga (.....) sõitsime üle väina.
7. Seenelised märkasid metsas piiriposti.
Piiripost (.....) tähistab Eesti- Läti riigipiiri.
8. Ema ostis poest rukkijahu.
Rukkijahust (.....) teeb ta ise leiba.
9. Rändlindudest on pesitsuspaika jõudnud kuldnokad ja lõokesed.
Kuldnokad ja lõokesed (.....) rõõmustavad meid oma lauluga.
10. Õpetaja jagas lastele kätte kontrolltööd.
Kontrolltöödest (.....) pooled olid tehtud hindele „väga hea“.

Kohalause

Jälgi kohasuhete väljendamist liitlause.

Jäta meelde!

Tartu linna kauneim park on Toomemägi, kus linnakodanikud ja turistid armastavad jalutamas käia.

Jäta meelde!

Toomemäel asub kuulus tähetorn, kuhu kavatseme kevadel ekskursioonile minna.

Tartus on ülikool, kust on välja kasvanud palju andekaid teadlasi.

Tartus on ülikool,

pealause

kust on välja kasvanud palju andekaid teadlasi.

kohta väljendav täiendkõrvallause

Kui sõnad *kus, kuhu, kust* seovad lauseid, siis paneme nende sõnade ette koma.

379. Lõpeta liitlused. Lisa puuduvad kirjavahemärgid. Kirjuta laused vihikusse.

1. Käekell ei olnud enam seal (*kuhu*) ...
2. Panen asjad alati tagasi sinna (*kust*) ...
3. Jõudsime metsas kohani (*kus*) ...
4. Teatrikülastajad ootasid fuajees (*kuhu*) ...
5. Uued paneelmajad olid ehitatud sinna (*kus*) ...
6. Piilusime ruumi (*kuhu*) ...

380. A. Loe laused. Jooni nimisõna, mida täiendlause täpsustab. Kirjuta lünka sidesõnad *kus, kuhu, kust*. Lisa puuduvad komad.

1. Läänemaa on Eesti kõige madalam ja tasasem osa ..... pole mägesid ega orge.
2. Läänemaale jääb Matsalu laht oma madalate mudaste soppidega ..... pesitsevad tuhanded merelinnud.
3. Suvel sõidame Saaremaale ..... on pärit minu isapoolsed vanaema ja vanaisa.
4. Eesti kõige läänepoolsem punkt on Vilsandi saar ..... plaanime suvel Saaremaalt paadiga sõita.

5. Liivi lahe suurim saar on Kihnu saar ..... saab pakaselise talve korral sõita ka mööda jääteed.
6. Televiisoris näidati ülekannet Toompea lossist ..... olid riigikogu liikmed erakorraliseks istungiks kokku kutsutud.
7. Õpetajad ja õpilased käisid Tallinna kõige moodsamas kunstihoones Kumus ..... avati eesti kaasaegsete portreekunstnike näitus.
8. Lauljad suundusid laululava poole ..... oli kogunenud juba tuhandeid pealtvaatajaid.
9. Peipsi ääres asuvad vene vanausuliste külad ..... läbi sõites ostame kaasa palmikusse seotud sibulaid.
10. Järvamaa pealinn on Paide ..... asub ka „Eestimaa süda“ ehk Eestimaa keskpunkt.

B. Kirjuta liitlauseid vihikusse lihtlausestena.

*Näide. Läänemaa on Eesti kõige madalam ja tasasem osa.
Läänemaal pole mägesid ega orge.*

Loe laused. Nendes liitlausest asetseb kõrvallause pealause sees.

Jäta meelde!

Õpilane, kes oli koduse töö jätnud tegemata, pidi seda tegema pärast tunde.

Kollaste kõhualustega linnukesed, keda me lindude toidulaua juures nägime, olid rasvatihased.

Punapäine poiss, kellega ma rääkisin, elab meie naabermajas.

Seda põnevat filmi, millest ma teile rääkisin, näidatakse homme televisioonis.

Vana tool, millele ma ettevaatamatult istusin, läks katki.

See tänav, kus me kohtuma pidime, asub kesklinnas.

Ajahambast puretud küün, kuhu talumees heinad vedas, vajab põhjalikku remonti.

Jäta meelde!

Õpilane,

pealause

kes oli koduse töö jätnud tegemata,

kõrvallause

pidi seda tegema peale tunde.

pealause

Kui kõrvallause asetseb pealause sees, eraldame selle pealausest komadega mõlemalt poolt.

See buss, millega tahtsime linna sõita, oli juba läinud.

381. A. Loe laused. Lisa puuduvad kirjavahemärgid.

Jooni liitlausetes pealused.

Näide. Palgast, mille tööline palgapäeval kätte saab, on maha arvestatud maksud.

1. Pensionikindlustus mis peetakse kinni töötaja palgast tagab sissetuleku pensionieas.
2. Töökohale kuhu noormees kandideeris valiti siiski keegi teine.
3. Tööintervjuu mille käigus esitati kandideerijale tööalaseid ja ka isiklikke küsimusi sujus pingevabalt.
4. Ettevõtte kust isa paar aastat tagasi koondati läks pankrotti.
5. Töökaaslased kellega Sass hästi läbi saab tulid teda sünnipäeva puhul õnnitlema.
6. Pärast rasket tööpäeva mis lõppes alles kell üheksa õhtul läksin veel spordiklubisse.
7. Leivakombinaati kuhu Malle pärast kutsekooli lõpetamist tööle läks paigaldati uued moodsad tootmisliinid.
8. Töökaaslane kellega Jaan ühes vahetuses töötab jäi haigeks.
9. Meie osakonna juhataja kellest ma teile rääkisin tegi firma juhtkonnale ettepaneku maksta töölistele preemiat heade töötulemuste eest.

Kontrolli, kas kõrvallause, mis on pealause sees, on komadega eraldatud mõlemalt poolt.

B. Kirjuta liitlause pealause lihtlausena.

Näide. Palgast on maha arvestatud maksud.

382. A. Loe laused. Jooni liitlause kõrvalause. Eralda kõrvalause komadega.

B. Ringita pealuses nimisõna, mida kõrvalause täiendab.

Näide. Lydia Koidula, kes oli pärit Pärnumaalt, elas aastatel 1843–1886.

1. Pärnu mille üheks sümboliks on kahe kilomeetri pikkune muul meelitab suvel inimesi randa.
2. Viljandimaa elanikud keda kutsutakse mulkideks peavad oma pealinnaks pigem Abja- Paluoja kui Viljandit.
3. Pühajärv mida peetakse Eesti üheks kaunimaks järveks asub Valgamaal Otepää kõrgustikul.
4. Otepääl kus peetakse tähtsaid suusaspordivõistlusi on Eesti suurim looduspark.
5. Munamäe vaatetorn kust selge ilmaga võib näha kuni 50 km kaugusele asub Suure Munamäe tipus.
6. Suur Munamägi mille kõrguseks on 318 meetrit merepinnast on Eesti kõrgeim küngas.
7. Rõuge Suurjärve mis on Eesti sügavaim järv olevat legendi kohaselt enne- muiste üks kirik ära uppunud.
8. Võrtsjärve mis on Eesti suurim siseveekogu suubub üle paarikümne jõe ja oja.
9. Räpina linn millele on kuulsust toonud seal asuv Euroopa üks vanemaid paberivabrikuid asub Põlvamaal.
10. Tervislikku mineraalvett mida tunneme Värskas vee nime all pumbatakse välja 500 meetri sügavustest puurkaevudest Põlvamaal Värskas.

C. Kirjuta liitlause kõrvalause lihtlausena.

Näide. Lydia Koidula oli pärit Pärnumaalt.

383. A. Loe laused.

B. Kirjuta teises lauses sulgudesse küsimus nimisõna vormi kohta.

C. Ühenda lihtlaused liitlauseks nii, et kõrvallause asetseb pealause sees ja pealauseks on tumedalt trükitud lause. Ära unusta eraldada kõrvallauset komadega mõlemalt poolt. Kirjuta laused vihikusse.

Näide. Viljapuud olid valges õitemeres. Viljapuud (*mis?*) kasvavad aia kaugemas nurgas.

Viljapuud, mis kasvavad aia kaugemas nurgas, olid valges õitemeres.

1. **Maitsetaimi võime hakata peenralt noppima juba mais.** Maitsetaimede (.....) seemned külvatakse maha aprillis.
2. **Tilli ja peterselli kasutatakse peamiselt suppide maitsestatamiseks.** Till ja petersell (.....) on meie koduaedades kõige enam levinud maitsetaimed.
3. **Porgandid andsid sügisel rikkaliku saagi.** Porgandeid (.....) rohisime ja harvendasime suvel hoolega.
4. **Tomatitaimedel tekib liigniiskuse tõttu kergesti lehemädanik.** Tomatitaimede (.....) lehti ei maksa kasta.
5. **Kurgitaimed tahavad kuumal ja kuival ajal lehtede niisutamist veega.** Kurgitaimed (.....) ei talu kuivust.
6. **Kõrvitsatest valmistatakse imehead kaneeli ja nelgiga maitsestatud salatit.** Kõrvitsad (.....) vajavad kasvamiseks rammusat mulda ja sõnnikut.
7. **Herned ja kapsad kipuvad kergesti ussitama.** Herneid ja kapsaid (.....) kasvatatakse Eestimaa koduaedades palju.

384. Loe laused. Laienda joonitud sõna kõrvallausega.

Lisa vajalikud kirjavahemärgid. Kirjuta laused vihikusse.

Näide. Poisid jooksid tööõpetuse klassi.

Poisid jooksid tööõpetuse klassi, mis asub esimesel korrusel.

Käärid olid teravad.

Käärid, mida õmbleja kanga lõikamiseks kasutas, olid teravad.

1. Peitel oli kaduma läinud. 2. Rauasaag on nüri. 3. Tööõpetuse õpetaja õpetas poistele aku- ja löökdrelli kasutamist. 4. Poisid meisterdasid tööõpetuse tunnis puust lauanõusid. 5. Meie kooli õpilastööde näitusest kirjutati kohalikus ajalehes.

385. Lõpeta lause. Pane koma sidesõna ette.

1. Ma jooksin bussi peale (*millal?*) kui .....
2. Nad hakkasid palli mängima (*millal?*) kui .....
3. Sa esinesid (kuidas?) nii et .....
4. Väike tüdruk nuttis (kuidas?) nii et .....
5. Karmen kurvastas (*miks?*) sest .....
6. Nad olid õnnelikud (*miks?*) sest .....
7. Tangid on mõeldud selleks (*mille jaoks?*) et .....

386. Kirjuta lausele algus. Pane koma, kuhu vaja.

1. ....
(*mille jaoks?*) et lõigata riidet või paberit.
2. ....
(*millal?*) kui kell oli saanud üheksa.
3. ....
(*kuidas?*) et majaseinad värisesid.
4. ....
(*miks?*) sest ta sõidab koos vanematega Saksamaale.
5. ....
(*kuidas?*) et käed hakkasid värisema.
6. ....
(*miks?*) sest üks tema unistustest oli täitunud.

7. ....
(*millal?*) kui algab uus kooliaasta.

387. Loe laused. Täida lüngad sobivate sidesõnadega (*kui, et, sest, ja, ning, siis, ega*). Lisa koma, kuhu vaja.

Kärbsed ja linnud kannavad edasi inimesele kahjulikke viirusi ja baktereid

1. Kärbsed armastavad elada prügikastide läheduses ..... seal on palju mustust.
2. Haigust tekitava bakteri või viiruse võid saada nii ..... puutunud kärbest ning pärast käsi ei pese.
3. Kärbsed kannavad edasi tõvestavaid baktereid ..... viirusi.
4. Kärbsed tuleb söögilauast eemale hoida ..... nad võivad baktereid ja viirusi ka toidule kanda.
5. Eriti palju on kärbseid meie eluruumides siis ..... on soe aastaaeg.
6. Kärbeste vastu saab võidelda nii ..... paneme tuppa kärbsepüünised või lööme putuka kärbsepiitsaga maha.
7. Mürkide kasutamine ei ole soovitatav ..... sellega mürgitame ka iseendid.
8. Ka linnud kannavad edasi baktereid viirusi ..... algloomi.
9. Kui puutud kokku linnu väljaheidetega ..... pese käed korralikult puhtaks.
10. Kummikindad on vajalikud selleks ..... puhastada väljas lindude toidulauda.
11. Lindude toidulaual ..... selle ümbruses on tavaliselt palju väljaheitehunnikuid.
12. Suvel rannas olles võid märgata ..... kivid on kajakate väljaheidetest valged.
13. Sellise kivi peale ei maksa istuda ..... paljajalu seisma minna.

388. Loe laused. Täida lüngad sobivate sidesõnadega (*kui, või, et, sest*).
Pane koma, kuhu vaja.

Puugid levitavad ohtlikke haigusi

1. Puugid muutuvad aktiivseks siis .....
ilmad hakkavad kevadel soojenema.
2. Puuke leidub metsas võsas linnapargis
..... kõrge heina sees.
3. Puuki ei märgata sageli enne ..... ta on ennast inimese naha
vahel verd täis imenud.
4. Puugi saad naha alt kätte nii ..... tõmbad ta pintsetiga ette-
vaatlikult välja.
5. Kasuta nahapuhastusainet ..... puugi hammustuskohta
desinfitseerida.
6. Puugihammustus võib olla ohtlik ..... need väikesed putu-
kad kannavad edasi ohtlikke haigust tekitavaid baktereid.
7. Puugihammustusest võib tekkida ajukelmepõletik .....
borrelioos.
8. Borrelioosibakteri sümptomid võivad ilmsiks tulla alles nädala-paari
pärast ..... nahal tekib rõngaslööve.

389. Loe laused. Muuda lihtlause liitlauseks nii, et lause mõte jääb samaks.
Kasuta sidesõnu *et, kui, nii, et, siis, kui, kes, sest*.
Ära unusta panna koma, kuhu vaja.

Näide. Jõudsin koolist koju kell neli.

Jõudsin koolist koju siis, kui kell oli neli. .....

1. Ma ei lootnudki saada paremat hinnet.
.....

2. Ärge pimedal ajal väljas olge!
.....

3. Sajuse ilma tõttu sõitsime kooli bussiga.

.....

4. Naersime kõhud kõveraks naljaka loo üle.

.....

5. Läksin toidupoodi süüa ostma.

.....

6. Kohtusin täna kunagise lapsepõlvesõbra Mardiga.

.....

7. Hakkasin koduseid töid tegema peale uudistesaate lõppemist.

.....

TARBKIRI

Kuulutus

Pane tähele!

Kuulutuse eesmärk on teavet edasi anda võimalikult paljudele inimestele. Kuulutus on lühike ja täpne teatekiri.

Kuulutusi on erinevaid:

- müügikuulutus (soovitakse midagi müüa)
- ostukuulutus (soovitakse midagi osta)
- töökuulutus (otsitakse või pakutakse tööd)
- surmakuulutus (teatatakse kellegi surmast)
- teatri- või kinokuulutus (info etenduse/filmi kohta)

Hea puusepp otsib tööd
Norras. Kogemused moodul-
ja karkassmajade ehitamisel.
Tel. 33444777

AS OmaMaja otsib kogemustega
aknapaigaldajat, vajalik juhilubade
olemasolu ja eesti keele oskus.
Info tel. 22456789

Ostan otse omanikult
1-2-toalise korteri Tallinnas.
Jaanus, tel 55667788

Teatame sügava kurbusega,
et meie hulgast on lahkunud
igavesele teele

LIIDIA TAMM

12.03.1920–15.06.2012

Ärasaatmine 18. juunil kell 12
Tallinna Matusebüroos

*Sartus Karlova pürikonnas kaatsi läinud
emane musta värvi siledakarvaline taksikoer.
Kaelas punane rihm. Külbistatud. Reageerib
nimele Roosa. Infot koera kohta oodatakse
tel. 55633333*

Müüa VALGE LAMBAKOERA
KUTSIKAD aktiivsetele inimestele
toredatesse kodudesse sõbraks,
harrastuskoeraks ja pereliikmeks.
Kutsikatel ja kutsikate vanematel
terviseuuringud korras.
Rohkem infot kodulehelt
whiteshepherd.ee.

Reola kultuurimajas

PIIMAHALDJA

SALADUS

ETENDUS TOIMUB

2. aprillil kell 9.30

Pilet 1.70 €

Jäta meelde!

Kuulutusse pannakse kirja vaid kõige olulisem teave ning kontaktandmed (telefoninumber, e-posti aadress, kodulehe aadress).

393. Moodusta sõnaühendid.

1. Soovin üürida (*mida?*) .....
.....
.....

2. Soovin vahetada 10 hektarit metsa (*mille vastu?*) ..... vastu.
uue nõudepesumasina (*mille vastu?*) ..... vastu.
vähekasutatud hokiuisud (*mille vastu?*) ..... vastu.

3. Soovin osta (*missugust?*) ..... jalgratast.
..... korterit.
..... arvutit.

4. Müün (*mida?*)
kasutatud .....
heas korras .....
äsja renoveeritud .....

5. Otsin tööd (*kellena?*)
.....
.....
.....

6. Ära anda (*missugune?*)
..... kassipoeg.
..... koerakutsikas.
..... tšintšilja.

394. Moodusta laused.

Soovin üürida ... (2 tuba, korter, Tartu kesklinn)
Soovin osta ... (10 ruumimeetrit, lõhutud küttepuud)
Müün ... (vähekasutatud, maastikujalgratas Scott, hind 200 €).
Soovin vahetada ... (väike maamaja, 2-toaline korter Pärnus).
Ära anda ... (hea pere, kiibistatud, segavereline kassipoeg)

395. A. Aruta õpetajaga, mida kuulutuste vahendusel ostetakse, müüakse, otsitakse, vahetatakse, antakse ära.

B. Mõtle lausele lõpp. Lause peab olema vähemalt 5-sõnaline.
Kirjuta laused vihikusse.

1. Soovin müüa ...
2. Soovin osta ...
3. Soovin üürida ...
4. Otsin tööd ...
5. Soovin vahetada ...
6. Ära anda ...

396. Leia internetist kuulutuste portaal. Uuri koos õpetajaga kuulutuste rubriike ja sisu. Vasta küsimustele.

1. Nimeta kuulutuste rubriike.

- a) .....
- b) .....
- c) .....
- d) .....
- e) .....
- f) .....

2. Millised andmed tuleb müügikuulutusse alati märkida?

- a) .....
- b) .....
- c) .....

3. Kuidas saad kuulutajaga ühendust? Milliseid kontakteerumise viise kuulutustes nimetatakse?

- a) .....
- b) .....
- c) .....

4. Milliste sõnadega on müüdavat kaupa kuulutustes kirjeldatud?

- a) .....
- b) .....
- c) .....
- d) .....
- e) .....
- f) .....

**397. Loe tekst. Koosta teksti põhjal kuulutus. Kirjuta see vihikusse.
Kasuta tekstis joonitud sõnu ja väljendeid sobivates muutevormides.**

Näide. Tiinal on vähekasutatud klassikasuusad. Suusad on toodetud firma Madshus poolt. Ta soovib need suusad ära müüa. Tiina telefoninumber on 44344322.

Müüa vähekasutatud Madshus klassikasuusad. Tel. 44344322 Tiina.

1. Jaak soovib ära müüa korterit. Korter asub Tartus Ropka linnaosas. See on puuküttega 2-toaline korter. Elamispind asub kahekordse maja teisel korrusel. Korterit pindala on 37m². Korter vajab kapitaalremonti. Jaagul on müügiga kiire. Jaaguga saab ühendust e-posti teel jaakkask@gmail.com.
2. Piret üürib Pärnus 3-toalist korterit. Kuna üüri hind on kõrge, siis otsustas Piret otsida kaasüürniku. Kõigi mugavustega korter asub Pärnu kesklinnas. Sisustus on olemas. Piretiga saab ühendust telefonil 55522311 või e-posti teel piret.lehiste@mail.ee.
3. Tanel soovib osta soodsalt heas korras maastikujalgratast. Pakkumisi ootab Tanel e-posti aadressil tannelsikk@gmail.com.
4. Peeter tegi korteris remonti. Ta otsustas välja vahetada ka mööbli. Vana puna-kaspruuni nahkmööbli tahab mees maha müüa. Komplektis on diivan ja kaks tugitooli. Nahk on vanal mööblil natuke kulunud, kuid karkass on täiesti terve. Peeter soovib mööbli eest saada 100 eurot. Peetri telefoninumber on 66958430.
5. Maarika soovib vahetada Tartus asuva 2-toalise korteri Tallinnas asuva korteri vastu. Maarika tingimus on, et Tallinnas asuv korter oleks samaväärne Tartu korteriga. Maarika tegi möödunud aastal korteris põhjaliku kapitaalremondi. Maarika telefon on 88877444.

Kaastundeavaldus

Jäta meelde!

Kui oled saanud surmateate, aga ei saa matustel osaleda, siis on viisakas saata kaastundeavaldus. Suuline, kirjalik või ajalehes trükitud kaastundeavaldus armastatud inimese kaotuse korral teatab, et sa mõtled leinaja peale. Kaastunnet tuleks avaldada niipea, kui saad surmast teada.

*Su elu nagu linnul tormis
nii ootamatult murdus õhtu eel ...*

Taimi,

*Avaldame Sulle sügavat kaastunnet
armsa venna kaotuse puhul.
Oleme leinas koos Sinuga.*

Kristi perega

Kaastundeavaldusega kaart

*Me südameis Sa ikka elad,
jääd mõttes meie keskele ...*

Avaldame siirast kaastunnet

Peeter Saarele

kalli abikaasa

AINO SAARE

27. III 1945 – 12. VI 2008

kaotuse puhul

Kursusekaaslased Tartu päevilt

Kaastundeavaldus ajalehes

- Millised andmed kirjutatakse ajalehes ilmunud kaastundeavaldusele?
- Vali ühe eesti päevalehe kodulehekülg ning leia, kuidas ja millistel tingimustel saab ajalehe kaudu kaastunnet avaldada.

Jäta meelde!

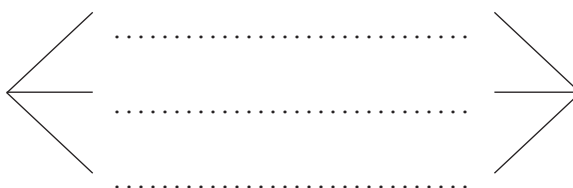
Loe ja jäta meelde, milliseid väljendeid kasutatakse kaastunde avaldamiseks.

1. Sügav kaastunne.
2. Avaldame südamlikku kaastunnet.
3. Tunneme südamest kaasa.
4. Oleme leinas koos Sinuga.
5. Avaldame sügavat kaastunnet.
6. Oleme sügavas leinas.
7. Avaldame siirast kaastunnet.

Surnud inimese kohta öeldakse ka *lahkunu, kadunuke, siit ilmast lahkunu, teise ilma kutsutu, jumala juurde kutsutu, õndsake, manalamees*.

398. Täienda kaastundeavaldust.

1. Sügav kaastunne (*kelle?*) kaotuse puhul.

2. Avaldame (*missugust?*) kaastunnet.

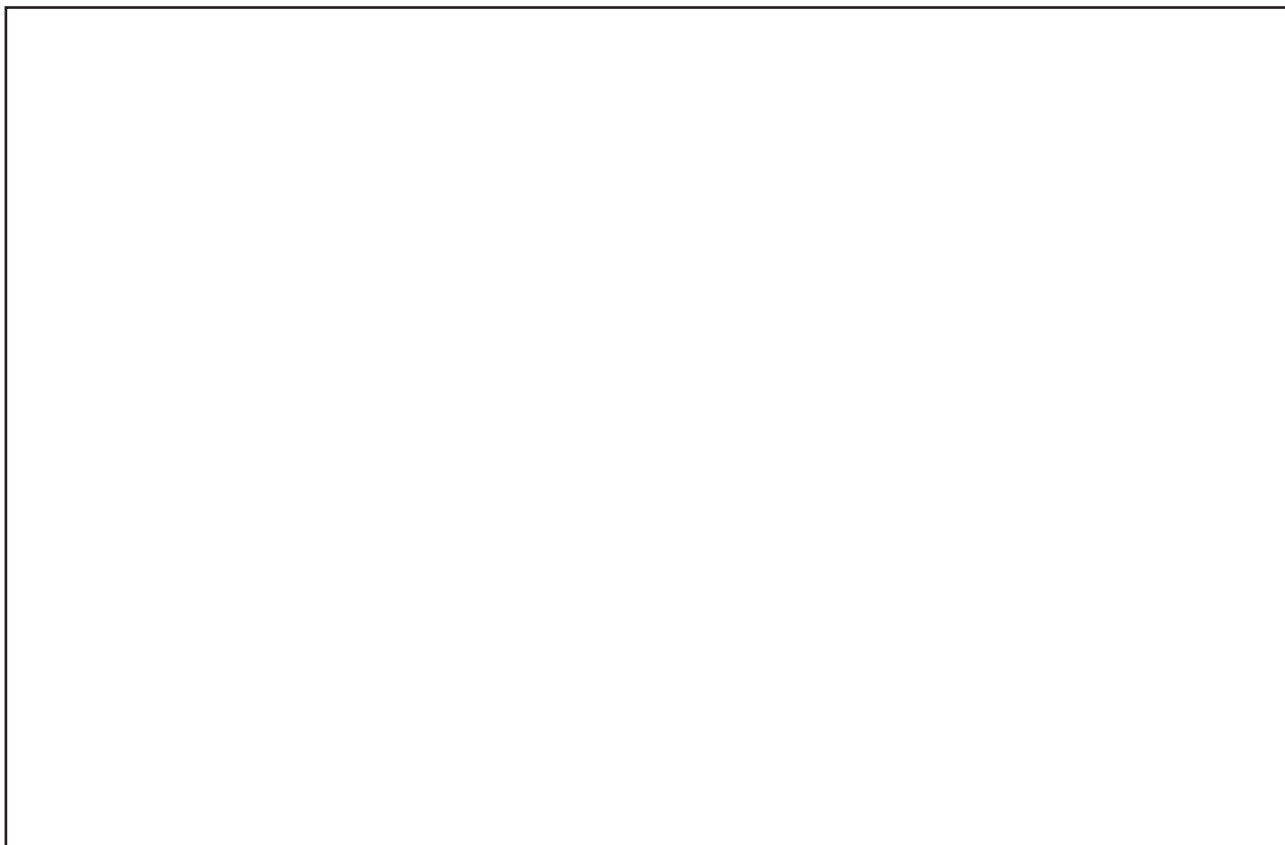
3. Avaldame siirast kaastunnet

(*missuguse?*) ema kaotuse puhul.

399. Pane interneti otsingumootorisse märksõna *kaastundeavaldus*.
Leia viis erinevat salmi, mis sobivad kaastundeavaldusega kaardile.
Kirjuta salmid vihikusse.

400. Loe tekst. Koosta teksti põhjal kaastundeavaldus, mida sobib kirjutada kaardile.

Pärast pikka ja rasket haigust suri Kalle isa Kert Jõgi. Mart ja Kalle olid kunagi olnud klassivennad ja head sõbrad. Mart, kes ei käi enam Kallega samas koolis ega ela enam samas linnaski, kuulis Kalle pere kaotusest. Ta otsustas saata kaastundekaardi.

CV

Loe, mis on CV. Jooni tekstis sõnad ja väljendid, mille tähendus on sulle arusaamatu. Aruta õpetajaga nende sõnade tähendust. Täida harjutus teksti lõpus.

Jäta meelde!

CV [*tseevee*] on lühend ladinakeelsest sõnaühendist *curriculum vitae*, mis tähendab tõlkes **elulugu**. CV eesmärk on anda tööandjale teada, kas inimene sobib pakutavale vabale töökohale.

Elulookirjeldus ehk CV kirjutatakse A4-formaadis paberile. A4-formaadis paberi mõõtmed on 21 cm x 29,7 cm. See on tavaline printeripaber. CV kirjutatakse alati valgele paberile, mis ei ole joonitud ega kaunistatud.

Paberi vasak serv jäetakse 3,5 cm võrra tühjaks. Tühi serv on vajalik selleks, et dokumenti saaks kausta köita. Sama palju tühja ruumi jäetakse ka paremasse serva.

Võimaluse korral kirjutatakse elulookirjeldus arvutil. Hea tava kohaselt koostatakse CV mustas kirjas, mõnes enamlevinud trükikirjas (Times New Roman, Arial) ja tähemärgi suurusega 10-12. Soovitatav reavahe on 1 või 1,5. Arvutil kirjutatud CV joondatakse vasakule (kõik read algavad vasakult ühelt joonelt). Ülemisse paremasse nurka võib soovi korral lisada dokumendifoto suurusega 5 x 6 cm.

CV pikkus peaks olema kuni 2 lehekülge.

Jooni õige lauselõpp.

1. Tööandja *pakub tööd / otsib tööd.*
2. A4 formaadis paberilehe mõõtmed on *210 x 297 mm / 21 x 29,7 mm.*
3. Arvutikiri on *trükikiri / käekiri.*
4. Arvutil kirjutatud CV kõik read algavad *vasakult ühelt joonelt / ühelt vasakult joonelt.*
5. Arvutil kirjutatud CV tähemärgi suuruseks tuleks valida *kuni 10 / 10 kuni 12.*
6. CV ei tohiks olla *pikem kui 2 lehekülge / peaks olema pikk vähemalt 2 lehekülge.*

390. Kirjuta õige väite ette + ja vale ette – .

1.	CV annab tööandjale teavet töökohale kandideerija kohta.
2.	Piltidega kaunistatud elulookirjeldus jätab tööotsijast parema mulje.
3.	Elulookirjeldus trükitakse valgele paberile.
4.	CV koostatakse mustas kirjas ja mõnes enamlevinud trükikirjas.
5.	Enamlevinud trükikiri on <i>Times New Roman</i> ja <i>Arial</i> .
6.	CV peab olema põhjalik, soovitatavalt üle kahe lehekülje pikk.
7.	Arvutil kirjutatud CV kõik read algavad vasakult samalt kauguselt lehe servast.
8.	Arvutil koostatud CV tähemärgi suurus võiks olla vähemalt 16.
9.	CV ülemisse paremasse nurka võib lisada mõne tore da perepildi.

Pane tähele!

Pane tähele, milliseid väljendeid kasutatakse CV-s keelteoskuse kirjeldamiseks.

- Eesti keel – emakeel
- Vene keel – väga hea nii kõnes kui ka kirjas
- Inglise keel – kõnes hea, kirjas rahuldav
- Soome keel – kõnes rahuldav, kirjas hea
- Saksa keel – algtase nii kõnes kui ka kirjas

Keelteoskuse näitamiseks on soovitatav nimetada oskuse tase nii kõnes kui ka kirjas. CV-s märgitakse ära, mis keel on emakeel.

Arvutioskuse kirjeldamiseks märgitakse CV-sse programmid ja nende kasutamisoskuse tase. Näiteks:

- Open Office – tavakasutaja
- Microsoft Office (Word, Excel, Power Point, Publisher) – algtase
- Corel Draw – edasijõudnu tase

Kui on endisi töökaaslasi, ülemusi, noorte puhul ka õpetajaid, kes võiksid olla töökohale kandideerija soovitajad, siis võib neid nimetada. Kindlasti tuleb lisada soovitaja kontaktandmed ja nimetada, kes soovitaja on (näiteks töökaaslane, õpetaja). Eelnevalt tuleb soovitajalt küsida nõusolek.

Vaata CV näidist ja vasta küsimustele CV lõpus.

Curriculum Vitae

Nimi:

Maria Veski

Sünniaeg:

12.05.1990, Võru

Address:

Männi 18-7, 12345 Tartu

Telefon:

+372 152 4433

e-post:

maria.veski@mail.ee

Perekonnaseis:

vallaline

Foto

Hariduskäik:

2006–2009

Tartu Kutsehariduskeskus

pagari eriala

1997–2006

Pääsusilma Põhikool

Täiendkoolitus:

sept. 2010 – mai 2011

Inglise keele kursus algajatele,

Emajõe Keeltekool, maht 140 tundi

sept. 2010

Gluteenivabad pagaritooted,

OÜ Sai ja Sepik, maht 6 tundi

Töökogemus:

juuli 2009-mai 2012

AS Rukkilill, pagar

sept. 2006-mai 2009

AS Pere Leib, pagari eriala praktikant

Keeled:

Eesti keel

emakeel

Inglise keel

algtase

Arvutioskus:

Windows 2000 (MS Office)

Huvialad:

rattasport, reisimine

Isikuomadused:

Kohusetundlik, töökas, sportlik, sõbralik, rõõmsameelne, abivalmis

Muu:

Kutsekoolidevahelise pagarite konkursi võitja 2009

Soovitaja:

Pille Tamm, As Rukkilill tegevjuht, tel. 5666 7892

- Millised kontaktandmed pannakse kirja CV-sse?
- Millises järjekorras märgitakse CV- sse hariduskäik?
- Millised andmed märgitakse CV-s täiendhariduse kohta?
- Millises järjekorras loetletakse CV-s töö- ja ametikohad?
- Millises järjekorras loetletakse CV-s lõpetatud koolid/ kursused?
- Milliseid isikuomadusi tuleks CV-s nimetada?

**391. Loe tekst. Koosta teksti põhjal Mart Mesipuu CV.
Kirjuta CV valgele A4 formaadis paberile.**

Pane tähele tekstis kasutatavate lühendite tähendust!

AS – aktsiaselts

MTÜ – mittetulundusühing

Mina, Mart Mesipuu, olen sündinud 17. jaanuaril 1993. aastal Valgas. Praegu elan Tartus aadressil Linnutee 13-2. Minu telefoninumber on 56789888 ja elektronposti aadress *martmesipuu@gmail.com*. Olen vallaline.

Hariduskäik

Aastatel 2009–2012 õppisin Valgamaa Kutsehariduskeskuses. Lõpetasin seal tislari eriala. Aastatel 2000–2009 õppisin Valga Põhikoolis.

Täiendkoolitus

Septembris 2009 läbisin koolituse „Puidu masinatöötlemise uusimad tehnoloogiad“. 6-tunnise koolituse läbiviija oli Eesti Tislerite Liit.

Töökogemus

Olen töötanud alates septembrist 2012 tislarina AS-s Toomas Ehitus. Ajavahemikus juuni 2009 – august 2009 töötasin samas ettevõttes abitöölisena.

Keeled

Minu emakeel on eesti keel, heal tasemel valdan inglise keelt nii kõnes kui ka kirjas.

Arvutioskus

Oskan algtasemel tekstitöötlust Windowsi keskkonnas.

Huvid

Mind huvitab muusika ja kino.

Iseloomuomadused

Olen kohusetundlik, hea pingetaluvusega, täpne, töökas.

Muu

Osalen vabatahtlikuna MTÜ Tartu Kassikaitse töös.

392. A. Lõpeta laused. Kirjuta laused vihikusse.

B. Koosta enda CV arvutil.

1. Minu nimi on ...
2. Olen sündinud (*millal?*) ... (*kus?*) ...
3. Elan aadressil ...
4. Minu telefoninumber on ...
5. Minu e-posti aadress on ...
6. Olen õppinud (*millal ja mis koolis?*) ...
7. Olen töötanud ...
8. Minu emakeel on ...
9. Valdan (*mis keelt?*) ... (*mis tasemel?*) ...
10. Arvutiprogrammidest oskan kasutada ...
11. Minu huvialad on ...
12. Olen iseloomult (*missugune?*) ...

ISBN 978-9949-524-98-3

9 789949 524983

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine